

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНИХ НАУК І СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній рівень — бакалавр

на тему: **«ВИКЛИКИ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ З УКРАЇНИ ДО ЄС ПІСЛЯ
ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ:
КЕЙСИ ФРН ТА ПОЛЬЩІ»**

Виконала:

студентка 4 року навчання
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

Гунда Дана Миколаївна

Керівник

Тараненко Ганна Геннадіївна
доцент, кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин

КИЇВ 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ	7
1.1. Ключові поняття та терміни у визначенні імміграційної політики як аспекту міжнародної міграції	7
1.2. Підходи до міжнародної міграції через призму теорії лібералізму.....	16
1.3. Кейс-стаді як метод дослідження міжнародної міграції з України до країн ЄС (ФРН та Польщі)	18
РОЗДІЛ 2. ІММІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВ ЄС (ФРН ТА ПОЛЬЩІ) В КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ	23
2.1 Повномасштабне російське вторгнення та особливості українських біженців до ЄС	23
2.2. Інтеграційна політика ФРН.....	27
2.3 Інтеграційна політика Польщі	33
РОЗДІЛ 3. КЛЮЧОВІ ВИКЛИКИ ЩОДО ПРИЙОМУ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ (2022-2024) ДЛЯ ФРН ТА ПОЛЬЩІ	39
3.1. Виклики пов’язані з міграцією українців до ФРН.....	39
3.2. Виклики пов’язані з міграцією українців до Польщі	46
ВИСНОВКИ	51
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА	56
АНОТАЦІЯ	68

ВСТУП

Значна міжнародна міграція, викликана повномасштабним російським вторгненням в Україну у 2022 році, стала одним із найгостріших викликів для міграційної політики Європейського Союзу (далі ЄС) з часів завершення Другої світової війни. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз політик держав-членів ЄС, що зазнали найбільшого навантаження внаслідок напливу українських громадян. Насамперед ідеться про Федеративну Республіку Німеччину та Республіку Польща як провідних країн-приймальниць, що у короткі терміни були змушені адаптувати наявні адміністративні механізми до умов масштабної гуманітарної кризи.

Стрімке зростання кількості осіб, що потребують правового захисту, соціального забезпечення, доступу до житла, охорони здоров'я, освіти та інтеграційних програм, зумовило необхідність формування нових управлінських рішень і нормативних підходів. Висока соціальна та політична чутливість до міграційної тематики **актуалізує** потребу в комплексному дослідженні безпосередніх викликів, що постають перед державними інституціями.

Урахування порівняльного виміру, зокрема через дослідження підходів Німеччини та Польщі, дозволяє виявити як спільні риси, так і відмінності у політико-інституційних реакціях на міграційну кризу, що своєю чергою формує підґрунтя для розробки узгоджених рішень на наднаціональному рівні. Таким чином, дане дослідження сприяє не лише академічному осмисленню сучасної європейської міграційної динаміки, а й вдосконаленню практики кризового управління у сфері міграції.

Проблема: Масова міграція з України спричинила значне навантаження на системи соціального захисту, охорони здоров'я, ринку праці, освіти та житлової інфраструктури в країнах-приймальницях — ФРН та Польщі. В умовах обмежених ресурсів та потреби в оперативному реагуванні виникає низка викликів, пов'язаних

з ефективною інтеграцією українських біженців, забезпеченням соціальної згуртованості та збереженням внутрішньої політичної стабільності.

Дослідницьке питання: якими є ключові виклики міжнародної міграції з України до ЄС у період після повномасштабного вторгнення Росії з 2022 по 2024 рік та відповідно імміграційна політика ФРН та Польщі?

Об'єкт: міжнародна міграція з України до ЄС у період після російського повномасштабного вторгнення з 2022 по 2024 рік.

Предмет: ключові виклики міжнародної міграції з України до ФРН та Польщі у період після повномасштабного вторгнення Росії з 2022 по 2024 рік.

Теоретичні рамки: це дослідження спирається на теорії лібералізму та її застосуванні в міграційній політиці держав й інтеграції біженців. В дослідженні буде використано статистичні дані опитувань з відкритих джерел інформації, академічні дослідження, звіти міжнародних організацій та публікації в ЗМІ.

Мета дослідження: визначити ключові виклики міжнародної міграції з України до ЄС у період після повномасштабного вторгнення Росії з 2022 по 2024 рік і характеристики відповідної імміграційної політики ФРН та Польщі.

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання:**

- пояснити поняття імміграційної та інтеграційної політики в межах цього дослідження;
- виокремити основні засади імміграційної політики ФРН та Польщі в межах міжнародної міграції з України в період з 2022 по 2024 роки;
- з'ясувати специфіку підходів ФРН та Польщі до прийому та інтеграції українських біженців;
- визначити ключові ініціативи, які включили у свої імміграційні політики ФРН та Польща;
- виокремити виклики інтеграції українських біженців у соціальній, гуманітарній та економічній сферах ФРН та Польщі.

Методологія дослідження. У даній роботі використано метод кейс-стаді для аналізу міграційних викликів у двох країнах-приймальницях українських біженців — Федеративній Республіці Німеччині та Польщі. Застосування цього методу дало змогу здійснити комплексний огляд національних підходів до реагування на масову міграцію, виявити спільні риси та відмінності у політиках.

Для формування теоретико-методологічної бази дослідження було використано аналіз вторинних джерел: академічні публікації, звіти міжнародних організацій, зокрема Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (далі УВКБ ООН), Міжнародні організація з міграції (далі МОМ), документи Європейської Комісії та аналітичні огляди профільних дослідницьких центрів. Емпірична частина дослідження ґрунтується на аналізі офіційної статистики, нормативно-правових актів, урядових рішень ФРН та Польщі, а також прес-релізів і заяв представників влади обох країн.

Дослідження спирається на широку базу джерел, включаючи офіційні документи ЄС, національне законодавство Німеччини та Польщі, статистичні дані міжнародних організацій, та академічні публікації з питань міграції та інтеграції.

Структура роботи охоплює вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та анотацію. У вступі обґрунтовано актуальність обраної тематики в контексті повномасштабного російського вторгнення в Україну, окреслено мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, а також представлено використані методи.

- У **першому розділі** сформовано теоретико-методологічні засади аналізу міжнародної міграції, представлено основні поняття та категорії, що застосовуються в дослідженні міграційних процесів, розглянуто провідні підходи до вивчення міжнародної міграції крізь призму теорії лібералізму. Також обґрунтовано доцільність використання кейс-стаді як дослідницького методу для огляду ситуації в Німеччині та Польщі.

- **Другий розділ** присвячений аналізу імміграційної політики Федеративної Республіки Німеччина та Польща в контексті повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну. Особливу увагу зосереджено на характеристиках переміщених осіб з України, а також на ключових компонентах інтеграційної політики кожної з держав. Розглянуто як загальні законодавчі рамки, так і практичні інструменти прийому та інтеграції українських громадян у 2022-2024 роках.
- **У третьому розділі** проаналізовано основні виклики, з якими зіткнулися ФРН та Польща у процесі прийому та інтеграції значної кількості українських біженців. Зокрема, досліджено структурні, адміністративні та суспільні труднощі, що стосуються таких сфер, як соціальна політика, охорона здоров'я, ринок праці, освіта та забезпечення житлом.

У підсумковій частині роботи сформульовано основні висновки дослідження, узагальнено спостереження щодо національних політик, а також окреслено можливі схожі або відмінні проблеми.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ

1.1. Ключові поняття та терміни у визначенні імміграційної політики як аспекту міжнародної міграції

У контексті дослідження міжнародної міграції ключовим аналітичним підґрунтям виступає поняттєвий апарат, що окреслює зміст імміграційної політики як цілісного явища. У цьому пункті розглянуто базові терміни та концептуальні підходи до визначення імміграційної політики, її складових напрямів, а також поняття інтеграційної політики як одного з визначальних вимірів державної імміграційної стратегії.

Як зазначає у своїй праці Анна Олтман (2024), одна з авторів оксфордського хендбуку з аналізу зовнішньої політики, “міжнародну міграцію доцільно розглядати як багатофакторне явище, що охоплює масштабні переміщення осіб через державні кордони під впливом рішень, прийнятих як на глобальному, національному, так і на субнаціональному рівнях, а також індивідуальних рішень самих мігрантів”. У межах дисципліни міжнародних відносин міграція здебільшого аналізується через призму структурних чинників — передусім, як наслідок нерівномірного розподілу трудових ресурсів між країнами або ж у контексті забезпечення захисту осіб, які вимушено залишають територію свого проживання (с. 670).

Водночас коли предметом дослідження стає саме імміграція, тобто в’їзд і прийом мігрантів конкретною державою, аналітичний акцент зміщується на внутрішньополітичний вимір. У таких випадках увага до зовнішньополітичного контексту, як правило, послаблюється (Oltman, 2024). Таким чином, дослідження імміграційної політики перебуває на перетині внутрішньої та міжнародної площин, а також між структурними обумовленнями й суб’єктними діями політичних акторів.

Імміграційна політика є частиною ширшого поняття — міграційної політики — і зазвичай охоплює низку взаємопов'язаних напрямів, зокрема захист державного кордону від нелегального переміщення осіб, сприяння економічно вигідній міграції, дотримання міжнародних зобов'язань у сфері захисту біженців, а також формування умов для інтеграції мігрантів у приймаюче суспільство. Конкретні пріоритети у цих напрямках можуть суттєво відрізнятися залежно від контексту, що, своєю чергою, формує специфіку імміграційної політики окремої держави (Ровенчак, 2010).

Сучасна імміграційна політика відрізняється емпіричною складністю: з одного боку вона підбурює націоналістичні та ксенофобні настрої в суспільствах, а з іншого — відображає зміни самої державності і її позиціонування у світі. У цьому контексті сформувалися дві основні аналітичні стратегії, що дозволяють інтерпретувати імміграцію як предмет міжнародних відносин: теорія сек'юритизації та підхід проблемних зв'язків. Теорія сек'юритизації, ґрунтуючись на ідеї високої політики як простору прийняття рішень, критично важливих для виживання держави, пропонує розглядати імміграцію в категоріях загрози безпеці. Так, зокрема, імміграція може репрезентуватися як канал поширення радикальної ідеології або терористичної загрози (Wæver, 1989; Freeman et al., 2009).

Цю інтерпретацію підтримували як окремі політики, так і міжнародні організації (Hammerstad, 2014), однак наукова література пропонує ширше тлумачення цієї проблематики у межах концепції безпеки людини, що поєднує її з питанням державної безпеки (King & Murray, 2001; Kaldor, 2007; Edwards & Ferstman, 2010).

Однак підхід сек'юритизації має і свої вразливі сторони. Попри потенціал привернення уваги до гуманітарних аспектів, ототожнення іммігрантів із загрозою безпеці може стати підґрунтям для запровадження обмежувальних заходів, спрямованих на стримування чи виключення мігрантів з суспільства, що їх приймає (Huysmans, 2006).

Також є альтернативна інтерпретація імміграції, в якій простежується взаємозалежність між імміграційними обмеженнями та інтересами бізнес-груп, зацікавлених у збільшенні низькокваліфікованої імміграції в контексті лібералізації торгівлі та інвестицій (Peters, 2014). А рішення про надання зовнішньої допомоги, своєю чергою, часто корелюють із намірами скоротити обсяги еміграції з країн-реципієнтів (Bermeo & Leblang, 2015).

З цього погляду на проблему, можна заглибитись в кореляцію імміграційної та економічної політики. Крім того, проблемні зв'язки дають змогу трактувати імміграцію в контексті міжнародного конфлікту, не вдаючись до сек'юритизації (Oltman, 2024).

Не менш важливим аспектом імміграційної політики є імміграційна бюрократія, яка репрезентує собою комплекс спеціалізованих органів і посадових осіб, відповідальних за практичну реалізацію імміграційної політики. До сфери їхньої компетенції належить ухвалення рішень щодо візових заяв, визначення статусу осіб, які звертаються за міжнародним захистом, контроль за переміщенням осіб із нерегульованим правовим статусом, а також заходи, пов'язані з затриманням та примусовим видворенням з території держави (Oltman, 2024). Усі мігранти так чи інакше потрапляють у поле діяльності цих органів, що є ознакою причетності бюрократії до міграційної політики держави.

Особливістю даного рівня є значна влада, що надається окремим посадовим особам у процесі прийняття рішень. Наприклад, співробітники відповідних підрозділів, уповноважених розглядати заяви на отримання притулку, або представники прикордонної служби мають оцінювати як достовірність поданої заявником інформації, так і відповідність конкретного випадку категоріям, визначеним законодавством, що впливає як і на положення осіб, так і на їхні подальші можливості щодо розгляду їхніх справ судом чи іншими установами (Mountz, 2010).

Окреме місце в структурі управління міграцією посідають міжнародні організації, зокрема УВКБ ООН, МОМ та Міжнародна організація праці (МОП), які беруть участь у розробці політики, координації дій та захисті прав мігрантів. УВКБ ООН, зокрема, виконує оперативну функцію в межах процедур визначення статусу біженця, насамперед у країнах Глобального Півдня (Oltman, 2024).

Роль регіональних організацій також набуває вагомого значення. Так, Європейський Союз здійснює координацію імміграційної політики на рівні держав-членів, а також безпосередній контроль за зовнішніми кордонами. Це визначається в укладених документах та директивах ЄС, які також підписані державами-членами. Наприклад: Договір про Європейський Союз, Договір про функціонування ЄС, Дублінська директива, Директива ЄС про тимчасовий притулок (Бурова, 2016).

Водночас як свідчать останні наукові дослідження, імміграційна політика ЄС характеризується нижчим рівнем узгодженості, ніж це може здаватися, а пріоритети національних урядів залишаються домінуючим чинником у процесі вироблення загальноєвропейського режиму (Richey, 2013).

В нашому дослідженні особливу увагу буде приділено такому аспекту імміграційної політики як інтеграційна політика держави. Концептуалізація інтеграції у цьому випадку передбачає взаємозв'язок між елементами соціального утворення і самим цілим, до якого вони входять, а також двосторонній характер процесу — з боку як приймаючого суспільства, так і з боку самих іммігрантів. Ідеться не лише про функціональне пристосування, а й про глибинну участь у культурному, політичному, економічному та соціальному житті на умовах рівності з місцевим населенням. У цьому сенсі соціальна інтеграція виступає механізмом включення нових елементів до наявної системи соціальних систем на рівноправних засадах, незалежно від етнічного чи культурного походження. Також акцентується увага на процесі

поступового розмивання відмінностей між групами населення, що дозволяє зменшити соціальну дистанцію між мігрантами та приймаючою стороною (Ровенчак, 2010).

У сучасному підході до формування інтеграційної політики держави дедалі більшого значення набуває системне поєднання правових, інституційних та суспільних механізмів, спрямованих на забезпечення повноцінної участі біженців у житті приймаючого суспільства. Дослідники А. Рюдігер та С. Спенсер (2003) виокремлюють три ключові типи інструментів, що застосовуються державами задля сприяння процесу інтеграції:

По-перше, це законодавчі механізми, які охоплюють право на воз'єднання сім'ї, процедури набуття громадянства, правові норми, пов'язані з постійним проживанням, а також антидискримінаційне законодавство. По-друге, організаційні заходи, що передбачають створення умов для рівного доступу для іммігрантів до базових соціальних благ. По-третє, громадські механізми, що передбачають залучення іммігрантів до соціального діалогу (наприклад, громадські дебати, виборчі процеси).

Таким чином, сучасні дослідження імміграційної політики дозволяються конкретизувати зміст цього поняття, яке охоплює як заходи двостороннього та багатостороннього характеру щодо сприяння або стримування міграційних процесів, так і політичні інструменти, пов'язані з використанням бюрократії або судових практик з метою досягнення зовнішньополітичних цілей. При цьому односторонні дії щодо депортації або прийому мігрантів, а також вплив на транзитні маршрути, можуть розглядатися як елементи зовнішньої політики держав. Зазначене вище підтверджує складність судового виміру в системі міграційної політики, де суддя змушений балансувати між політичними інтересами держави та захистом прав особи.

Також в цьому дослідженні під час обговорення проблем населення, переміщеного через воєнні дії, точна термінологія має важливе значення як для правової точності, так і для етичного оформлення. Надалі розглядається концептуальна відмінність між «мігрантами» і «біженцями» та встановлюється, чому термін «біженці» є найбільш доречним, коли йдеться про українців, що покинули свою батьківщину після повномасштабного вторгнення.

Фундаментальна розбіжність цих термінів стосується того, чи функціонує «мігрант» як загальний термін, що включає біженців, чи представляє окрему категорію. Йорген Карлінг, професор-дослідник Інституту дослідження миру в Осло, визначає дві конкуруючі точки зору:

Інклюзивістська точка зору стверджує, що «мігранти — це люди, які переїхали зі свого звичайного місця проживання, незалежно від їхнього правового статусу та мотивації переїзду». Згідно з цим тлумаченням, «мігранти включають біженців, іноземних робітників, жертв торгівлі людьми, іноземних студентів та багато інших більш-менш точних категорій осіб» (Carling, 2020).

МОМ є прикладом цієї точки зору, коли її колишній генеральний директор Вільям Л. Свінг прямо заявив: «Усі біженці є мігрантами, але не кожен мігрант є біженцем» (Carling, 2020). Також МОМ визначає мігранта як «загальний термін, не визначений у міжнародному праві, що відображає загальне розуміння особи, яка переміщується зі свого постійного місця проживання в межах країни чи через міжнародний кордон, тимчасово чи назавжди та з різних причин» (International Organization for Migration, 2018). Термін включає низку чітко визначених юридичних категорій людей, таких як: трудові мігранти; особи, чий конкретні типи пересування визначені законом, наприклад, нелегально ввезені мігранти; особи, чий статус або засоби пересування конкретно не визначені міжнародним правом, наприклад, іноземні студенти.

Також зазначено, що на міжнародному рівні не існує загальновизнаного визначення «мігранта». Визначення терміну, наданого вище, було розроблено МОМ для власних цілей і не має на увазі створення будь-якої правової категорії (International Organization for Migration, 2018).

Департамент ООН з економічних і соціальних питань також погоджується з інклюзивістською точкою зору. Вони вказують наступне: «Хоча офіційно юридичного визначення міжнародного мігранта немає, більшість експертів погоджується, що міжнародний мігрант — це особа, яка змінює країну свого постійного проживання незалежно від причин міграції чи правового статусу». Як правило, розрізняють короткострокову або тимчасову міграцію, що охоплює переміщення тривалістю від 3 до 12 місяців, і довгострокову або постійну міграцію, яка стосується зміни країни проживання на один рік або більше (Refugees and Migrants, 2022).

На противагу цьому, *резидуалістична* точка зору вважає мігрантів «людьми, які переїхали зі свого звичайного місця проживання з усіх причин окрім втечі від війни чи переслідувань» (Carling, 2020). УВКБ ООН підтримує цю точку зору, описуючи мігрантів як тих, хто «обирає переїзд не через пряму загрозу переслідування чи смерті, а головним чином, щоб покращити своє життя шляхом пошуку роботи або в деяких випадках для отримання освіти, возз'єднання сім'ї чи з інших причин» (Sengupta, 2015).

УВКБ ООН надає офіційне визначення біженців як «осіб, які перебувають за межами своєї країни походження через побоювання переслідування, конфлікту, загального насильства або інших обставин, які серйозно порушили громадський порядок і, як наслідок, потребують міжнародного захисту» (Refugees and Migrants, 2022). Це визначення формалізовано в Конвенції про статус біженця 1951 року.

Така відмінність має значні правові наслідки: «Біженці мають право на основний захист згідно з Конвенцією 1951 року та іншими міжнародними

угодами», а згідно з УВКБ ООН, «Одним із найважливіших принципів, вкладених у міжнародному праві, є те, що біженці не повинні бути вислані або повернуті в ситуації, де їхні життя та свобода будуть під загрозою» (Sengupta, 2015). Це також означає, що країни можуть вільно депортувати мігрантів, що прибули без легальних документів, чого вони не можуть робити з біженцями відповідно до Конвенції 1951 року. На думку Соміні Сенгупти, це пояснює, чому «багато політиків у Європі вважають за краще називати всіх, хто втікає на континент, мігрантами» (Sengupta, 2015), оскільки така термінологія потенційно мінімізує правові зобов'язання щодо цих груп населення.

Випадок українців, які покинули країну після повномасштабного вторгнення, чітко відповідає визначенню біженців. Конвенція про біженців визначає його як особу, яка «через цілком обґрунтовані побоювання зазнати переслідувань за ознаками раси, релігії, національності, приналежності до певної соціальної групи чи політичних поглядів перебуває за межами країни свого громадянства і не може або через такий страх не бажає користуватися захистом цієї країни» (Конвенція про статус біженця, 1951). Також Конвенція була доповнена регіональними документами, спрямованими на краще вирішення їхніх особливих проблем: «в 1969 році Організація африканської єдності (ОАЄ) прийняла Конвенцію, що розширило визначення біженця, задля охоплення тих, хто втік через зовнішню агресію, окупацію, іноземне панування або події, що серйозно порушують громадський порядок» (Конвенція: ключові повідомлення, 2021, с. 5).

З огляду на те, що українці покинули свою країну через початок повномасштабного вторгнення РФ на територію України — ситуація, на яку поширюється захист біженців, — та з описаних вище характеристик їх слід кваліфікувати як біженців, а не як мігрантів. Цей висновок також підтверджує Директива про тимчасовий статус 2022 року, відповідно до якої українці є бенефіціарами тимчасового захисту і мають широке коло прав: доступ до проживання, роботи, освіти, медичних і соціальних послуг, а також на вільне

пересування в межах ЄС. Такі права надаються лише за наявності відповідного статусу та причин міграції (Implementing decision — 2022/382 — EN — EUR-Lex, 2022).

Попри відмінність визначень, представлених вище, конкретні обставини українців, переміщених внаслідок вторгнення, узгоджуються з міжнародно визнаним визначенням біженців. Хоча деякі інституції можуть віддати перевагу ширшому, інклюзивістському визначенню мігрантів, яке охоплюватиме біженців, використання терміну «біженці» для українців, які втекли від вторгнення, визнає як вимушений характер їхнього переміщення, так і їхнє право на певний правовий захист згідно з міжнародним правом. А також цей термін вимагає від країн-приймальниць відповідного ставлення та надання окремих прав і свобод, що особливо важливо в умовах сучасності.

Ця термінологічна точність є не просто академічною — вона безпосередньо впливає на те, як з цими людьми поводяться за кордоном і на який захист вони можуть претендувати. Послідовно називаючи переміщених українців біженцями в цьому дослідженні, ми визнаємо як причину їхнього переміщення, так і їхні права згідно з Конвенцією 1951 року, яка є фундаментальною в цьому питанні.

Також необхідно зазначити супутні терміни, які надає МОМ ООН (2018):

Міграція — переміщення осіб з місця їхнього звичайного проживання через міжнародний кордон або в межах держави.

В межах цього дослідження цей термін буде використовуватись для позначення процесу безпосереднього переміщення осіб.

Шукач притулку — особа, яка шукає міжнародного захисту. У країнах з індивідуальними процедурами шукач притулку — це особа, щодо чієї заяви ще не прийнято остаточне рішення в країні, в якій вона подала її. Не кожного

шукача притулку зрештою буде визнано біженцем, але кожен визнаний біженець спочатку є шукачем притулку.

В межах цього дослідження вказане для виключення ототожнення з біженцем та іншими термінами, які, як вже раніше було вказано, часто вважаються взаємозамінними.

1.2. Підходи до міжнародної міграції через призму теорії лібералізму

Враховуючи важливість розуміння окремих процесів з огляду на широкі рамки, що їх визначають, необхідно зазначити роль теорій в огляді політики держав — внутрішньої та зовнішньої. Як теоретичну основу цього дослідження взято теорію лібералізму.

Лібералізм, як політична і моральна філософія, наголошує на індивідуальних правах, свободах і рівності. За Віссенбургом (2006), у своїй основі лібералізм підкреслює важливість окремих людей — їхню здатність робити вибір, досягати своїх цілей та ідеалів і жити на власних умовах. Це призводить до зосередження на особистій свободі та автономії як ключових цінностях. З цим пов'язане визнання того, що різні люди матимуть різні погляди на те, що робить їхнє життя хорошим, етичним чи осмисленим.

Але лібералізм не пропагує єдиного бачення «хорошого життя». Скоріше, він прагне побудувати суспільство, де ця різноманітність перспектив може процвітати пліч-о-пліч. Основні ліберальні принципи спрямовані на емансипацію особистості, прийняття етичного плюралізму, зберігаючи при цьому деякі загальні зобов'язання щодо реальності (Moravcsik, 1992).

Такі інституції, як верховенство права, обмеження державної влади шляхом розподілення їх на три гілки та захист прав, реалізують ці принципи. Баланс є недосконалим і постійно розвивається, але орієнтований на мету людської гідності. Також важливим є момент перетікання фінансових

можливостей від розвинених країн до бідних, та постійна співпраця заради загального розвитку та прогресу (Wissenburg, 2006).

У практичному вимірі найчастіше засади лібералізму стосовно біженців реалізуються через діяльність гуманітарних організацій, таких як УВКБ ООН та Міжнародний комітет Червоного Хреста. Попри офіційну позицію “неполітичності”, зазначені інституції репрезентують чітку етичну орієнтацію, що ґрунтується на пріоритетності гідності, безпеки та добробуту окремої особи.

Як зазначається у мандаті УВКБ ООН гуманітарний захист як інституційна практика базується на соціально-ліберальному підході, що надає перевагу індивіда перед інтересами держави. Водночас державна імміграційна політика нерідко формується під впливом принципів політичного реалізму, в рамках якого першочергового значення набувають національні інтереси та безпекові міркування (Forsythe, 2001, с. 10).

Отже, у цьому контексті гуманітарна допомога не є нейтральною у ціннісному сенсу — вона відображає нормативний підхід, орієнтований на захист прав людини, недискримінацію та універсальність гарантій. Визначальна увага до правого статусу, добровільності повернення, доступу до притулку та інтеграційних можливостей в країнах перебування засвідчує, що гуманітарні практики можуть виступати не лише у ролі оперативного реагування, але й як каталізатор переосмислення державних політик.

Також Брайан Баррі (1996) зазначає, що «основна ідея лібералізму полягає в тому, щоб створити набір прав, згідно з якими до людей ставляться однаково в певних аспектах, а потім залишити їх використовувати ці права (окремо або разом з іншими) для досягнення власних цілей» (с. 538). Це твердження додатково окреслює дотичність лібералізму до міжнародної міграції та відповідних процесів, пов'язаних з нею.

Тож, якщо визначати імміграційну політику держави, використовуючи основні засади лібералізму за Віссенбургом (2006), можна прийти до висновку, що держави повинні зробити наступне: усі люди, незалежно від походження чи статусу, мають невіддільні права та гідність, які необхідно підтримувати; особи, які тікають від переслідувань, мають фундаментальне право шукати притулку та захисту в інших країнах, жодна особа не повинна бути примусово повернена до країни, де вона зазнає переслідувань або серйозної шкоди. Усі прибулі заслуговують на рівне ставлення, мати рівний доступ до всіх гуманітарних, інформаційних, та фінансових джерел. Також має бути підтриманий принцип мультикультуралізму, що відповідає принципу етичного плюралізму, — суспільства повинні сприймати різноманітність і сприяти інтеграції біженців у свої громади.

Особливо важливим є ще один фактор — принцип глобальної відповідальності, що є важливим для міждержавної співпраці та загального реагування. Усі країни зобов'язані розділити тягар захисту біженців і реагування на гуманітарні кризи, а також ефективно співпрацювати між собою та міжнародними організаціями, щоб впровадити якісний захист біженців.

Проте необхідно зазначити, що хоча лібералізм забезпечує цінну основу для аналізу імміграційної політики, важливо визнати її обмеження та складність. Різні інтерпретації та застосування ліберальних принципів можуть призвести до різних результатів політики. Крім того, конкретний історичний, соціальний та економічний контекст кожної країни може сформувати їхній власний підхід до проблем біженців.

1.3. Кейс-стаді як метод дослідження міжнародної міграції з України до країн ЄС (ФРН та Польщі)

У межах дослідження викликів міжнародної міграції з України до Європейського Союзу після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року застосовано кейс-стаді як основний

методологічний підхід та як дослідницьку стратегію, спрямовану на глибинне вивчення конкретних національних кейсів на прикладі Федеративної Республіки Німеччина та Республіки Польща.

Кейс-стаді є поширеною стратегією в емпіричних соціально-гуманітарних науках. За Джоном Геррінгом (2006) "кейс-стаді трактується як інтенсивне вивчення одного або обмеженого числа одиниць (випадків) з метою глибшого розуміння ширшого класу подібних явищ" (с. 15).

Ще одне визначення Роберта Штайка (1995) вказує, що "кейс-стаді — це вивчення особливостей і складності окремого випадку з метою зрозуміти його діяльність у важливих обставинах" (с. 3). Він також вказує, що справжнім завданням кейс-стаді є не стільки вироблення узагальнень, скільки партикуляризація — детальне осмислення складності конкретного явища в його контекстуальній повноті. Такий підхід спирається на інтерпретативну логіку дослідження, що передбачає прогресивне фокусування аналітичної уваги дослідника через спостереження, повторне запитування та пояснення. Відповідно, кейс-стаді дозволяє не лише фіксувати емпіричні дані, але й розкривати змістовні смисли, що лежать за поведінкою окремих інституцій чи соціальних груп в умовах кризових трансформацій.

У сучасному розумінні кейс-стаді розглядається не як метод збору даних, а як підхід до глибинного вивчення окремого явища в межах конкретного контексту з метою детального аналізу причинно-наслідкових зв'язків, структурних передумов і наслідків прийняття певних рішень (Yin, 2009; Creswell, 2007).

У дослідженні було обрано два кейси — Федеративна Республіка Німеччина та Республіка Польща — як країни, які прийняли найбільшу кількість українських біженців після початку повномасштабної війни.

Дослідження зосереджується на чітко визначених пріоритетах, що відображають ключові виміри інтеграційної політики у приймаючих

державих. Така аналітична рамка дозволяє забезпечити як глибину, так і порівняльну системність дослідження.

У першу чергу увагу зосереджено на правових механізмах, що регулюють перебування, тимчасовий захист і трансформацію статусу українських громадян. Це охоплює вивчення національного законодавства, адаптованого до вимог Директиви ЄС про тимчасовий захист, а також механізмів його реалізації на практиці.

Другий напрям включає огляд економічної інтеграції, зокрема можливостей доступу до ринку праці, бар'єрів у працевлаштуванні, рівнів зайнятості, характеру трудової участі, а також відповідності зайнятості наявній кваліфікації.

Окремо досліджуються системи соціального захисту, включаючи фінансову підтримку, доступ до житла, медичного обслуговування та загальну динаміку змін у структурі соціальної допомоги впродовж 2022-2024 років.

Наступним важливим виміром є освітня інтеграція. Увага приділяється включенню дітей до освітніх систем обох країн, зокрема моделі підготовчих класів, мовної підготовки, а також наявність психологічного супроводу. Окрему площину становить питання визнання дипломів та професійних кваліфікацій.

У дослідженні також порівнюється мовна інтеграція — державні та муніципальні програми вивчення мови країни перебування, доступом до курсів, тривалості навчання та зв'язку з подальшим працевлаштуванням.

Вивчення інституційних механізмів реалізації інтеграційної політики охоплює огляд центральних органів влади, органів місцевого самоврядування та громадського суспільства, які діють як посередники у впровадженні практичних заходів підтримки. Завершальний аналітичний компонент стосується трансформації інтеграційних політик: простежується еволюція від

термінового реагування на кризу до формування довгострокових стратегій, спрямованих на сталу інтеграцію та соціальне включення біженців.

Таке структурування дозволяє здійснити цілісний порівняльний аналіз двох національних кейсів, виявити як схожість у нормативно-інституційних рішеннях, так і специфіку реалізації політик у соціальному та політичному контекстах кожної з держав.

У межах дослідження було використано метод аналізу вторинних джерел, що дозволяє опрацювати емпіричні матеріали, зібрані іншими дослідниками або установами, та повторно залучити їх до інтерпретації в нових аналітичних дослідженнях. Згідно з визначенням Алана Браймана (2016), аналіз вторинних даних передбачає дослідницьке опрацювання інформації, яка не була безпосередньо зібрана автором роботи, а була попередньо заархівована або оприлюднена у відкритому доступі. Метод забезпечує ширший огляд досліджуваних джерел, що значно підвищує якість аналітичних висновків, а також розширює потенціал дослідження, оскільки дає змогу зосередитись на формулюванні нових дослідницьких питань та збагаченні інтерпретаційних моделей без дублювання вже зібраної імперії. До прикладу, у дослідженні були використані теоретичні дослідження імміграційної та інтеграційної політики, опитування біженців, статті та публікації ЗМІ, аналітичні та дослідницькі матеріали науковців та дослідників.

В нашому дослідженні засоби масової інформації розглядаються як релевантне джерело для огляду суспільного дискурсу щодо українських біженців у приймаючих країнах.

Як підкреслює Ван Дейк (1987), ЗМІ є ключовим каналом передачі знання для більшості дорослого населення, особливо в умовах відсутності особистого досвіду взаємодії з тими чи іншими соціальними групами. Саме через медіа-дискурси формується суспільне уявлення про мігрантів та

біженців, що зумовлює не лише ставлення громадськості, але й політичні рішення. Таким чином, аналіз змісту ЗМІ дозволяє виявити домінантні наративи, стереотипи, політичні позиціонування та ідеологічні рамки, в яких відбувається суспільне осмислення міграційних процесів.

Теорія “agenda-setting” підтверджує, що ЗМІ здійснюють вплив на те, які теми стають суспільно значущими, а які — маргіналізованими або замовчуваними (Zain, 2014). Відповідно, вивчення медіатекстів у контексті інтеграційної політики дозволяє простежити, як через інформаційні повідомлення конструюється соціальна реальність, формуються або трансформуються політичні орієнтири та сприйняття біженців у приймаючому суспільстві. Такий підхід є методологічно виправданим, оскільки дозволяє дослідити не лише емпіричні прояви політики, а й ширший соціокультурний контекст, у якому ця політика реалізується.

Таким чином, застосування кейс-стаді дозволяє проаналізувати особливості імміграційних політик обраних країн, а також виявити структурні, політичні та соціальні фактори, які визначають ці особливості. Водночас обрані кейси дають змогу зіставити політику обох держав у порівняльному вимірі, виокремити спільні риси та відмінності у формах цифрової комунікації, регулятивній базі, суспільному сприйнятті. У свою чергу у контексті аналізу імміграційної політики та інтеграції українських біженців у ФРН та Польщі, вторинний аналіз дозволяє працювати з наявними статистичними звітами, урядовими документами, науковими публікаціями та аналітичними оглядами, які формують ціннісний і фактологічний каркас дослідження.

Комплексне поєднання кейс-стаді та аналізу вторинних джерел забезпечує глибину та репрезентативність дослідження, дозволяючи не лише ідентифікувати наративи офіційної політики, а й виявити практичні інструменти їхньої реалізації на тлі масштабного гуманітарного виклику, зумовленого війною.

РОЗДІЛ 2. ІМІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВ ЄС (ФРН ТА ПОЛЬЩІ) В КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

2.1. Повномасштабне російське вторгнення та особливості українських біженців до ЄС

В першу чергу для розуміння, яких саме методів інтеграції потребували біженці, необхідно надати характеристику українців для загального контексту та розуміння.

Хвиля громадян України до європейських країн, спричинена повномасштабним вторгненням РФ, вирізняється не лише безпрецедентним масштабом, але й специфічною демографічною структурою. 86% осіб, які отримали тимчасовий захист у країнах ЄС, становлять жінки з дітьми, ще 13% — особи похилого віку. Частка чоловіків віком 18-60 років залишається мінімальною в силу правових обмежень, пов'язаних з воєнним станом в Україні (Kamyshnykova, 2024, с. 75).

Ця ситуація різко контрастує з попередніми хвилями міграції, зокрема 2015 року, коли серед біженців переважали молоді чоловіки, здатні до виконання фізично важкої або низькокваліфікованої праці, що було співзвучним із попитом на ринку праці ФРН. Натомість нова хвиля біженців відрізняється високим рівнем освіти: близько 70% мають щонайменше ступінь бакалавра, а у випадку Німеччини цей показник досягає 73% (Kamyshnykova, 2024, с.75). Серед жінок рівень освіченості є вищим порівняно з чоловіками. Таким чином, середньостатистичний біженець з України у 2022-2024 роках — це високоосвічена жінка з дітьми, що має попередній професійний досвід. Що також безпосередньо впливає на ставлення етнічних громадян до новоприбулих та висвітлення подій в ЗМІ та політиці, адже немає расової та

маскулінізованої загрози, на що вказуються дослідження (Gray & Franck, 2019). Разом із тим, інтеграція біженців на ринок праці приймаючих країн традиційно є ускладненою. Як засвідчують емпіричні дослідження попередніх хвиль біженців, включаючи праці Бевеландера (2011) і Брела, Дагмана і Престона (2020), доступ до праці зазвичай відбувається повільно, із переважною зайнятістю у низькооплачуваних та тимчасових секторах.

Однак хвиля виїздів у березні 2022 року була не єдина. Наступні сплески масового перетину кордону відбулись під кінець 2022 на початку 2023, що пов'язують з російськими атаками по енергоструктурі України. Через цю ж причину на весні 2024 року кількість перетинів кордону в сторону країн ЄС знову зросла (Vyshlinsky and other., 2024).

Центром економічної стратегії було виокремлено чотири основні групи українських біженців: “патріоти”, “квазітрудова мігранти”, “класичні біженці” та “люди із зон бойових дій”. Ці категорії демонструють суттєві відмінності щодо намірів повернення до України. Найвищий рівень готовності спостерігається серед “патріотів” — осіб із сильними зв'язками з Україною та слабкою інтеграцією в приймаючі суспільства. Водночас “квазітрудова мігранти”, орієнтовані на економічні можливості, здебільшого не планують повертатися, як і “класичні біженки” — жінки з дітьми, які залишили країну на початку війни. Помірну готовність до повернення (43%) демонструє група осіб, що втратили житло внаслідок бойових дій. Окрему увагу слід приділити потенційному відтоку українських чоловіків після скасування обмежень на виїзд. За різними сценаріями, кількість осіб, які можуть залишити країну, коливається від 290 до 530 тисяч. Значна частина з них, ймовірно, прагне возз'єднання з родинами, які вже перебувають за кордоном (Vyshlinsky and other., 2024).

Ці показники говорять про те, що після закінчення війни європейським країнам потрібно розраховувати, що 60% біженців прагнутимуть залишитися

в країнах-приймальницях на постійній основі. Водночас слід враховувати імовірність масштабного процесу возз'єднання родин, зокрема чоловіків, які через правові обмеження залишилися в Україні, але після скасування воєнного стану зможуть виїхати за кордон. Це означає, що держави ЄС, передусім Німеччина та Польща, повинні бути готовими до нових хвиль прибуття, зокрема чоловіків працездатного віку, що супроводжуватиметься змінами у соціальній структурі українців та потребуватиме коригування інтеграційної політики.

Важливим аспектом, який підкреслює унікальність становища, це кількість українців, які до повномасштабного вторгнення проживали в Європі. Наприкінці 2021 року громадянство України було третім за поширеністю громадянством країн поза ЄС за загальною кількістю дозволів на проживання в ЄС та за дозволами на проживання терміном дії щонайменше 12 місяців (Eurostat, 2022). Наявність діаспори безпосередньо полегшує надання допомоги біженцям. У випадку цього дослідження — твердження стосується української діаспори та багаторічного досвіду трудової міграції українців до Польщі. Про це вказує доповідь ІАВ, підкреслюючи, що країни з більшою часткою громадян України в населенні мають вищі показники зайнятості (Kosyakova et al., 2024).

За даними Євростату (2022), на кінець 2021 року в Польщі кількість українців становила 651 тисяча, включаючи 285 тисяч з дозволами на проживання понад 12 місяців. Це найвищий показник в Європі на той період. В порівнянні з Німеччиною, яка видала 81 тисячу дозволів (число зменшилось на 20 тисяч з 2014 року через скорочення безпосередньої кількості дозволів загалом), показник був у 7 разів більше та продовжував рости. Також, українська вже мала статус мови національної меншини, тому Польща відкрила 5 шкіл з українською мовою викладання, 4 суботні та недільні школи та 5 українознавчих кафедр в польських університетах (Посольство України в Республіці Польща, 2021).

Важливим аспектом є те, що більшість українців, які отримували дозволи на проживання, були трудовими мігрантами, тому більше 50% добре розуміли польську мову, а майже 40 тисяч респондентів з польським громадянством засвідчували свою українську приналежність. Отже, до 2022 року існувала добре вкорінена мережа організацій, що представляли українців у публічному просторі, бізнес-сфері, громадському та релігійному секторах (Czepil, & Jańczak, 2024, с.25).

Необхідно зазначити: саме демографічні та етнічні показники стали вирішальними. Як демонструє попередній досвід прийняття біженців в Європі, а саме криза 2015 року, українці є більш бажанішими, ніж близькосхідні національності. В Німеччині біженців приймали, однак у політичному та соціальному дискурсі вони описувались як загроза для економічного та соціального майбутнього, коли Польща, у свою чергу, відмовилась надавати притулок, через що зазнала тиску від Європейської Комісії та отримала позов до суду за «невиконання своїх правових зобов'язань щодо переселення» (Karolewski & Benedikter, 2018).

Отже демографічний профіль українських біженців, сформований унаслідок повномасштабного російського вторгнення, визначає специфіку інтеграційних потреб цієї групи. Домінування жінок з дітьми, висока частка осіб з вищою освітою, а також різні мотиваційні установки щодо повернення в Україну — все це створює необхідність переосмислення підходів до інтеграційної політики з боку приймаючих держав. Додаткове значення має регіон походження та досвід втрати житла або зв'язку з місцем проживання. Важливим аспектом є велика кількість громадян України, які проживали в країнах Європи до початку повномасштабного вторгнення. Ці дані свідчать про те, що до 24 лютого українська діаспора становила економічно активну, добре освічену та адаптовану групу, з уже існуючими інституціями, що інтегрували її та представляли її інтереси. Класифікація біженців за типами міграційної мотивації свідчить про різний рівень потенційної інтеграції, що

потребує диференційованого підходу на рівні державних політик. З огляду на це, демографічна структура української міграції має стати відправною точкою для розробки ефективних механізмів включення, адаптації та підтримки в приймаючих країнах.

2.2. Інтеграційна політика ФРН

Німеччина, на відміну від Польщі, не була тією країною, чий кордон перетинали в першу чергу. Щоб дістатися до ФРН, українці мали перетнути Польщу або Угорщину, тому навантаження на пункти прийняття було рівномірним. Як зазначає Statista, станом на 22 березня 2022 року в Німеччині було прийнято приблизно 370 тисяч українців. Це число поступово збільшувалось, аж поки у вересні 2022 року не сягнуло мільйона (Statista Research Department, 2025).

Організація першочергової допомоги українським громадянам передбачала реалізацію низки заходів на рівні земельних урядів. Зокрема, у Берліні функціонував спеціальний координаційний пункт "Welcome Hall Land Berlin", розміщений перед головним залізничним вокзалом. У цій локації особам, що прибули, надавалась перша гуманітарна допомога, включаючи харчування, медичні засоби, засоби особистої гігієни, тимчасове житло та загальна інформація щодо подальших процедур (Кашавцева, 2022).

На етапі перебування у центрах первинного прийому українців забезпечували базовими соціальними гарантіями: тривале харчування та нічліг; грошові виплати на особисті витрати; натуральні виплати (одяг, засоби гігієни тощо); покриття витрат на проживання та інші фактичні витрати; доступ до системи соціальної допомоги. Розміри фінансової підтримки, передбачені законодавством, становили 135 євро на місяць для одного дорослого, 244 для подружньої пари, а також додатково 80 євро за кожну дитину (Кашавцева, 2022).

З 4 березня 2022 року на території ФРН було запроваджено спрощену процедуру легалізації осіб, які прибули з України, шляхом надання тимчасового захисту відповідно до §24 Закону про перебування іноземців (AufenthG) (Gesetz, betreffend den Vertrag vom 24. Oktober 1954 über den Aufenthalt ausländischer Streitkräfte in der Bundesrepublik Deutschland, 1955). Українцям дали можливість подаватись на отримання тимчасового захисту, після чого видавалось тимчасове посвідчення на законне перебування. Наявність такого дозволу також відкрило доступ до низки базових соціальних гарантій в Німеччині, а саме: забезпечення житлом, триразове харчування, грошові виплати на щоденні потреби, натуральну допомогу, доступ до медичного обслуговування, право на освіту для дітей.

Був запроваджений Закон про надання соціальної допомоги особам, що претендують на статус біженця (AsylbLG), включаючи лікування захворювань, надання медикаментів, а також додаткових послуг у разі потреби та екстрених випадках (Portal Niedersachsen, б. д.).

Українці отримали право на житло. Постійне місце проживання надавалось після реєстрації в центрі прибуття, однак, влада не була проти поселення біженців у родичів/знайомих. Враховуючи демографічний показник, Німеччина надавала можливість навчатись у німецьких університетах або школах, а також віддавати дітей у садочки (Berlin Senate Chancellery, б. д.).

На відміну від інших біженців в Німеччині, українцям дозволили тимчасовий виїзд до своєї країни без втрати прав (Missbach & Pruitt, 2024). Окрім того, інформаційне супроводження було також взяте до уваги, тому Німеччина створила повноцінний довідник українською, англійською та німецькою мовами. Там є контакти важливих соціальних служб, список електронних заяв, які знадобляться для реєстрації в Німеччині, первинне ознайомлення з загальними питаннями, як от пошук роботи чи житла

(Bundesministerium für Arbeit und Soziales, 2025; Федеральне відомство у справах міграції та біженців, б. д.)

Німеччина, з огляду на надані нею можливості та забезпечення, є однією з найпривабливіших для біженців країною перебування.

Як вже було вказано, українцям був наданий широкий спектр благ, якими вони можуть користуватись (Німеччина покриває оренду, опалення та охорону здоров'я) (Connolly, 2024). Однак з плином часу вони зазнали деяких змін.

Починаючи з 1 червня 2022 року, відповідно до змін у законодавстві Німеччини, українські біженці, які раніше отримували підтримку за процедурою для шукачів притулку, були переведені на отримання соціальної допомоги за Соціальним кодексом II (так званий Hartz-IV) (Haderlein, б. д.). Це рішення мало три ключові наслідки: рівень виплат, який став вищим порівняно з попереднім режимом; замість натуральної допомоги запроваджено грошову форму виплат; біженці з України одержали повноцінний доступ до інфраструктури державної підтримки зайнятості, зокрема програм працевлаштування, реалізованих через німецькі центри зайнятості.

Що стосується останнього пункту, німецький уряд ще в середині 2022 року почав розробляти методи ефективного залучення українців до працевлаштування (Die Bundesregierung, 2022). Вже через рік була запроваджена програма прискореної інтеграції на ринок праці "Job Turbo", яка має на меті повноцінне працевлаштування біженців паралельно з проходженням мовних курсів. Як зазначено в програмі, після закінчення первинного інтеграційного курсу, українці можуть одразу переходити до трудової діяльності та відвідувати спеціальні мовні курси Job-BSK, які будуть проводитись безпосередньо на місці роботи, що дуже спрощує та прискорює процес (Федеральне відомство у справах міграції та біженців, 2024).

Федеральний міністр праці та соціальних питань в уряді Олафа Шольца у 2023 році оголосив про очікувану кількість в 100 тисяч залучених українців до цієї програми. Він наголосив: “Мовний курс не повинен супроводжуватися безробіттям” — сказав Губертус Гайль, в минулому представник Соціал-демократичної партії Німеччини (RND, 2023).

Також, в межах цієї програми центри зайнятості та агентства з працевлаштування надають біженцям більш інтенсивні поради. Численні заходи та ярмарки все більше зближують роботодавців і біженців. На додаток до існуючих мовних курсів були запроваджені спеціалізовані курси. Вони допоможуть набути мовних навичок для конкретного робочого місця та краще інтегруватися там. Також біженцям надають більш цілеспрямовану інформацію — наприклад, через соціальні мережі чи організації мігрантів (*Der Jobturbo wirkt | Bundesregierung, 2024*).

У джобцентрах біженці отримують відповідну допомогу, наприклад, курси німецької мови, підвищення кваліфікації та додаткове навчання за фахом, профорієнтація та пошук роботи, за потреби — перекваліфікація (Umschulung), допомога з резюме та супроводжуючим листом, допомога для самозайнятих у вигляді консультацій та надання стартового капіталу (Einstiegsgeld) (Овчаренко, 2024).

Повертаючись до виплат, необхідно зазначити два види, які пропонує Німеччина: соціальну допомогу (Sozialhilfe) та громадянські виплати (Bürgergeld). Головна відмінність: соціальна допомога розрахована на осіб, які є непрацездатними відповідно до чинного німецького законодавства, а громадянські виплати, запроваджені з січня 2023 року, є базовим забезпеченням для людей, що вважаються працездатними, однак не мають можливості знайти роботу або отримують дохід, недостатній для самостійного забезпечення мінімального рівня існування. Громадянські виплати становлять 563 євро для дорослих (Die Bundesregierung, 2024).

Окремо варто зазначити питання вільного вибору місця проживання, яке тепер підлягає обмеженню. У випадках, коли федеральні землі не досягають домовленостей про прийом, застосовується так званий “ключ Кьонігштайна” — механізм розподілу, заснований на чисельності населення на рівні податкових надходжень у відповідних землях. Він передбачає обов’язок оселення в тій федеральній землі, куди особу направлено. Хоча на початковому етапі цей принцип не застосовувався, починаючи з 3 листопада 2022 року уряд дозволив його активне використання для українських біженців (Brücker, 2022).

Німеччина не проігнорувала потреби людей з інвалідністю та, в порівнянні з іншими державами, надала середній рівень медіанного доходу на одну особу, співмірний з середнім показником по країні, а також такі особи частіше, ніж інші, розміщувались у державному житлі — 21% проти 12% серед тих, хто протягом півтора року перебував у тимчасовому або так званому солідарному житлі (IMPACT Initiatives, 2024).

Важливим моментом інтеграції є залучення українських учнів до системи освіти ФРН. Німеччина зіткнулась з необхідністю масштабного включення українських дітей та молоді до національної освітньої системи. Згідно зі звітом Європейської Комісії за 2023-2024 роки, у німецьких закладах освіти зареєстровано близько 223 тисяч учнів з України, з яких 68,5 тисяч відвідують дошкільні установи, 104 навчаються у початковій школі, 45,2 — у середній школі нижчого рівня, а 23,1 — у закладах середньої освіти вищого рівня, зокрема професійного спрямування. У порівнянні з попереднім навчальним роком спостерігається приріст на 7%, що свідчить про подальшу актуальність теми інтеграції в умовах зростаючих навантажень на освітню інфраструктуру (Directorate-General for Education Youth Sport and Culture (European Commission), 2024).

Як зазначає у своєму звіті Європейська Комісія (2024), починаючи з березня 2022 року федеральні землі застосовують дві основні моделі включення до навчального процесу: безпосереднє зарахування учнів до звичайних класів із супровідною мовною підтримкою та зарахування до спеціальних класів з інтенсивним вивченням мови. Такі класи функціонують під різними назвами залежно від землі і мають на меті підготовку до повноцінної участі у загальному освітньому процесі. Окрім заходів на рівні шкільної освіти, здійснюється цільова підтримка українських студентів, які отримали дозвіл на проживання або перебувають у процедурі його оформлення. З 1 червня 2022 року для цієї категорії осіб відкрито доступ до федеральної освітньої допомоги, що дозволяє фінансово забезпечити участь у навчанні (Directorate-General for Education Youth Sport and Culture (European Commission), 2024).

На рівні вищої освіти Німеччина також демонструє стратегічну підтримку співпраці з українськими університетами. Урядом виділено близько 22,2 мільйонів євро на розвиток спільних програм у сфері цифрової вищої освіти на період 2022-2024 років. Додатково Фонд інновацій у вищій освіті у 2023-2024 роках профінансував проекти підтримки українських студентів на суму 3,8 млн євро (Directorate-General for Education Youth Sport and Culture (European Commission), 2024).

Загалом, враховуючи усі аспекти інтеграції, на момент кінця 2024 року Німеччина витратила від 7 до 8 мільярдів євро (Ukrinform, 2024).

Отже, держава забезпечила доступ до соціальних послуг, освіти, медицини та працевлаштування, поступово переходячи від екстренних заходів до інституційного оформленої підтримки. Особливу увагу було приділено мовній інтеграції, супроводу на ринку праці та залученню до освітнього процесу. Такий підхід свідчить про системність, передбачуваність і орієнтацію на стале включення новоприбулих у суспільство.

2.3. Інтеграційна політика Польщі

На відміну від Німеччини, у перші дні повномасштабного вторгнення Польща — одна з небагатьох країн — зазнала наймасовішого напливу біженців через свої кордони.

Спираючись на статистичні дані, які надає Statista, можна побачити, що кордон з Польщею у період з 24 лютого до кінця березня 2022 року перетнуло близько 2,3 мільйона українців (Ukrainian refugees in Poland 2023 | Statista, 2023).

Через рік Польща надає нову цифру: 11 квітня 2023 року постійним представництвом Польщі в Євросоюзі було зафіксовано показник у 11 мільйонів. Цитата з повідомлення з їхніх соцмереж:

"Сьогодні число осіб, які перетнули польсько-український кордон від початку російської агресії, перевищило 11 мільйонів. Близько 87% з них — це жінки і діти" [Poland in the EU, 2023, 11 квітня].

За даними УВКБ ООН (Ukraine Refugee Situation, б. д.) з 24 лютого 2022 року по 20 листопада 2023 року було здійснено 16,8 млн перетинів кордону Україна-Польща, з них 14,3 млн перетнули у зворотному напрямку — Польща-Україна. Також, за цими ж даними на момент 20 листопада 2023 року в Польщі перебувало приблизно 954,6 тисячі українців та приблизно 1,6 мільйона, які запросили притулок, тимчасовий захист або один з інших видів національного захисту.

Польща дуже швидко відреагувала на новини про різке збільшення охочий виїхати, тому в перші ж дні мобілізувала необхідні служби обслуговування на своїх пунктах прийняття, щоб задовольнити збільшений попит. Заступник міністра внутрішніх справ та адміністрації Польщі Блажей

Побожи заявив, що Польща буде робити все можливе, щоб якомога швидше допомогти українцям перетнути кордон та отримати необхідну допомогу:

“Кожен з біженців, який перетинатиме наш кордон, одержить брошуру. Її видаватимуть у пункті перетину кордону з польського боку. У брошурі чотирма мовами: українською, польською, російською й англійською викладено найважливіші інформації для біженців. Якщо ця особа втікає з України від збройного конфлікту, вона може перейти у пункт прийому біженців, де їй нададуть відповідну допомогу. У брошурі перелічено усі пункти прийому мігрантів” [Portal Gov.pl, 2022, 24 лютого].

Міністерство праці та соціальної політики також помітило, що серед біженців було багато дорослих з дітьми, тому було прийняте рішення створити два штаби для евакуації та розміщення дітей у Польщі. Заступниця міністерки праці та соціальної політики Соха заявила:

"Ми спостерігаємо все більш часті та численні перевезення дітей, дітей-сиріт, дітей, які потребують особливого догляду, хворих та дітей з інвалідністю. Ці групи організовані дуже по-різному" [Portal Gov.pl, 2022, 4 березня].

Польща також запровадила новий соціальний закон для українців, який буде охоплювати матеріальну, фінансову та гуманітарну підтримку новоприбулим (Portal Gov.pl., 2022, 7 березня). Цей закон також передбачив перебування українців на території Польщі, за якого біженці мають можливість отримати житло та легальний дозвіл на перебування в країні на 18 місяців. Був спрощений процес прийняття іноземців на роботу — пропущення підзвітних та документальних бюрократичних процедур, а також можливість неповнолітнім з будинків дитини отримати повну опіку.

З 16 березня 2022 року Польща відкрила реєстрацію біженці та можливість оформити персональний номер PESEL (Portal Gov.pl., 2022, 12

березня) (на грудень 2024 року номер має 988,000 осіб) (Statista, 2025), а самі поляки були закликані до надання у себе притулку для біженців та повідомили, що такі громадяни можуть подати клопотання про отримання фінансової допомоги.

На момент 2023 року Польща, відповідно до підсумкового звіту МЧХЧП (IMPACT Initiatives, 2023), пропонувала наступне: право на легальне працевлаштування, доступ до системи охорони здоров'я та освіти на рівних умовах із громадянами Польщі. Правова база перебування громадян України в Польщі формалізована через Спеціальний закон про допомогу громадянин України у зв'язку зі збройним конфліктом. У рамках цього нормативного акта передбачені також програми соціальної допомоги, включно з виплатами в межах програми "Сім'я 500+", допомогою для багатодітних родин, ініціативою "Хороший старт" для школярів, а також одноразовою виплатою у розмірі 300 злотих на особу. За даними ЮНЕСКО (2023), 55% українських дітей, що перебувають в Польщі, змогли отримати фізичне місце в локальних школах.

Суттєвою особливістю польської моделі інтеграції є також відносно висока частка біженців, які самостійно орендують житло. Станом на грудень 2023 року 71% українців у Польщі проживали в орендованому житлі, що є найвищим показником серед усіх країн ЄС, охоплених відповідними дослідженнями. Лише 7% отримали житло, надане владою, що є найнижчим рівнем у порівнянні з іншими європейськими країнами. Більшість мешканців такого житла (71%) не оплачують його, а ще 21% користуються пільговими умовами завдяки державній підтримці (IMPACT Initiatives, 2023, с.5)

Питання фінансової стабільності також займає важливе місце в інтеграційній політиці Польщі. У грудні 2023 року медіанний дохід на одну особу в домогосподарстві українських біженців становив 323 євро на місяць. Протягом попереднього місяця 44% респондентів у Польщі отримували певні

форми допомоги — грошову, матеріальну або іншу. У переважній більшості випадків (89%) допомога надходила від польського уряду, що свідчить про високу ступінь державної залученості. Найпоширенішою формою залишалася грошова допомога (86%), далі — харчування (15%) та житлове забезпечення (5%) (IMPACT Initiatives, 2023, с.8)

Правові положення також забезпечують українським біженцям рівний доступ до системи охорони здоров'я. Це включає первинну допомогу, так і спеціалізоване лікування, що надається в рамках загальнонаціональної системи медичного страхування. У такий спосіб Польща прагне не лише базової підтримки, а до повноцінної інтеграції переміщених осіб у суспільне життя на рівні з громадянами держави (Kubiciel-Lodzińska & Solga, 2023).

Загалом можна побачити, що упродовж цих років Польща продемонструвала одну з найвищих у ЄС моделей фінансової підтримки, витративши на ці цілі понад 2% ВВП 2021 року (близько 13,2 млрд євро). Такий рівень зобов'язань супроводжувався як державними ініціативами, так і підтримкою на рівні місцевих громад, частина яких отримала додаткове фінансування від Європейського інвестиційного банку (2 млрд євро) та Європейської Комісії (0,6 млрд євро). Водночас українські підприємці за 2022-2023 роки сплатили понад 2,3 млрд у вигляді податків і соціальних внесків до польського бюджету, що підтверджує взаємовигідний характер участі біженців в економіці приймаючої держави (Волосацька, 2024).

Хоча, попри велику підтримку влади та місцевого населення у перші два роки, можна також зустріти інформацію про скорочення допомоги для біженців в наступні роки. Речник уряду Петер Мюллер в інтерв'ю телеканалу Polsat, говорячи про пільги та спрощені процедури працевлаштування та соціалізації, заявив:

“Наступного року ці правила просто втраять чинність. Я думаю, що значною мірою ці правила не будуть розширені” [European Pravda, 2023, 20 вересня].

Відповідно, вже з 1 липня 2024 року було впроваджено деякі зміни. Орієнтуючись на скорочення загальних виплат та активізацію осіб, що залишилися в країні, відповідно до змін до Спеціального закону про допомогу громадянам України, припинено надання окремих виплат, зокрема одноразової допомоги в розмірі 300 злотих та щоденної компенсації у 40 злотих для осіб, які надають житло біженцям (Фонд "Український дім", 2024).

Оновлене законодавство передбачає новий тип легалізації перебування для українців — карту перебування CUKR (спеціальний дозвіл на тимчасове проживання строком на три роки, почне діяти з 2025 року), яка замінює статус PESEL UKR. Право на отримання CUKR мають особи, що безперервно проживали в Польщі не менше 365 днів. Водночас перехід до нового статусу передбачає втрату низки соціальних гарантій, доступ до яких раніше був забезпечений саме через статус біженців. Зокрема, особи, які не працевлаштовані, втрачають право на безоплатне медичне обслуговування в рамках Національного фонду здоров'я (NFZ). Збереження доступу до NFZ можливе лише за наявності оплачуваної страховки, що автоматично включається в систему соціального забезпечення лише для офіційно працевлаштованих.

Із вересня 2024 року набули чинності нові обмеження щодо отримання допомоги в межах програми “Rodzina 800+”. Тепер обов'язковою умовою для отримання щомісячної виплати є зарахування дитини до польського навчального закладу. Через невиконання цієї вимоги близько 20 тисяч дітей втратили право на відповідну підтримку, проте виплати можуть бути поновлені у разі подання підтвердження про навчання в польській школі (Vyshlinsky and other., 2024).

Окремі соціальні програми — такі як “Rodzinny Kapitał Opiekuńczy” одноразова допомога при народженні дитини «Wesikowe» або допомога по безробіттю — залишаються чинними, але зазнали змін щодо умов доступу (Vyshlinsky and other., 2024). Зокрема, нова програма активні в яслах (“Aktywnie w żłobku”) передбачає надання фінансової підтримки лише у разі, якщо матір офіційно працевлаштована, а її дитина має чинний PESEL UKR протягом останнього року. У таких осіб уряд чітко артикулює орієнтацію на трудову активізацію батьків, поступово відмовляючись від безумовних соціальних гарантій (Волосацька, 2024).

Такі зміни критично повпливали на статистику. Якщо у листопаді 2022 року лише 9,4% українців зазначали, що не отримують жодної форми допомоги, то вже у грудні 2024 року цей показник зріс до 50%. Таким чином, зафіксовано чітку тенденцію до згортання масштабної гуманітарної підтримки, що раніше характеризувала польську модель реагування (Vyshlinsky and other., 2024).

Отже Польща демонструє еволюцію від мобілізації надзвичайної допомоги до більш вибіркової системи підтримки з орієнтацією на економічну активізацію біженців. Польща забезпечила широкий доступ до соціальних послуг, легального працевлаштування, медичного обслуговування та освіти, запровадивши спеціальний правовий режим для громадян України. Водночас відбулась поступова трансформація правового статусу, зменшення обсягів допомоги та підвищення умов доступу до соціальних програм.

РОЗДІЛ 3. КЛЮЧОВІ ВИКЛИКИ ЩОДО ПРИЙОМУ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ (2022-2024) ДЛЯ ФРН ТА ПОЛЬЩІ

3.1. Виклики пов'язані з міграцією українців до ФРН

Німеччина, як країна з найбільшим навантаженням серед усіх країн ЄС, зіштовхнулася з труднощами в інтеграції.

В першу чергу пропонуємо розглянути залученість до ринку праці, адже це питання не тільки є першочерговим в інтеграції біженців, а й почало доволі гостро висвітлюватись в німецьких ЗМІ та риторичі правоцентристських політичних сил, які намагаються висвітлити негативні показники перебування українців в Німеччині.

Під час короткострокового перебування у ФРН багато українців виявили, що знайти низькокваліфіковану роботу можливо порівняно швидко, однак працевлаштування за спеціальністю або у сфері набутих кваліфікацій є істотно складнішим (Chargaziiia & Panchenko, 2025).

Якщо поглянути на статистичні дані, які надає Deutsche Welle, можна побачити, що Німеччина зіткнулась з відчутними труднощами у працевлаштуванні біженців. На період кінця 2024 року лише 27% українців у ФРН знайшли роботу, що удвічі менше за Литву (57%) та Данію (53%). «Німеччина, очевидно, не досягла особливого успіху в працевлаштуванні українських біженців», — сказав німецький політик Штефан Штраке (Християнсько-соціальний союз). «В інших європейських країнах справи набагато кращі. Гірші, ніж у Німеччині, показники в Норвегії, Іспанії та Фінляндії, де лише кожен п'ятий українець знайшов роботу» (Knight, 2024a).

Проте, що є причиною цього? Серед основних перепон респонденти вказують на брак визнання українського досвіду, труднощі із підтвердженням дипломів, а також мовний бар'єр (Knight, 2024b).

Як вважають німецькі правоцентристські політики, характерною особливістю ситуації в Німеччині є також вплив чинної системи соціального забезпечення, яка дозволяє біженцям утримуватися від прийняття некваліфікованої роботи в короткостроковій перспективі:

«Понад два роки після початку війни тепер має діяти принцип: беріть роботу в Німеччині або повертайтеся в безпечні райони західної України», — сказав політик з партії ХСС Александер Добріндт таблоїду Bild am Sonntag в червні 2024 (Knight, 2024a).

Добріндт повторив аргумент, що допомога з безробіття заважає українцям знайти роботу. «Нам потрібні сильніші зобов'язання щодо співпраці щодо шукачів притулку, коли справа доходить до роботи», — сказав він (Knight, 2024a).

В протиположному такому дискурсу, звіт Інституту досліджень ринку праці та професій (IAB), який є дослідницьким підрозділом Федерального агентства зайнятості Німеччини, приходиться до іншого висновку. Емпіричні дані не підтвердили наявності значущого зв'язку між рівнем соціального забезпечення та показниками зайнятості серед українських біженців у ЄС. Зокрема, співвідношення витрат на утримання одного біженця (включно з трансферами та освітніми витратами) до ВВП на душу населення у приймаючій країні демонструє лише незначний негативний зв'язок із рівнем зайнятості, який, однак, не є статистично значущим (на рівні 5%) (Kosyakova et al., 2024). Як зазначає дослідження, у кількісному вимірі, навіть зниження обсягів витрат на одне стандартне відхилення (приблизно 40% від середнього рівня вибірки) супроводжувалося б зростанням зайнятості лише на один

процентний пункт. Такий ефект, як засвідчено, є слабким і не дає підстав для відкидання нульової гіпотези щодо відсутності впливу.

Дослідження визначає інші фактори більш вагомим. Вони будуть описані нижче.

Як зазначалось у попередньому розділі, Німеччина бачить та розуміє проблему та намагається її вирішити. Згадана раніше програма “Job Turbo”, допомогла збільшити кількість працевлаштованих порівняно з попереднім роком: до 266 тис. для вихідців з України. Це означає збільшення кількості працюючих на 71 000 осіб з моменту запровадження програми (станом на липень 2024 року) (Der Jobturbo wirkt | Bundesregierung, 2024).

Однак це все ще не змінило фундаментального німецького підходу “мова перш за все”, оскільки біженці, як і раніше, “спочатку повинні пройти інтеграційний курс у Федеральному відомстві з питань міграції та біженців, і лише після набуття базових знань німецької мови їх направляють на ринок праці”, про що зазначається в дослідженні IAB (Kosyakova et al., 2024). І також не критично повпливало на ситуацію, адже у відсотковому співвідношенні це 25% від усієї кількості — 1,25 мільйона — які перебувають в Німеччині на момент жовтня 2024 року.

За даними Deutsche Welle, які посилаються на німецьке агентство праці, українці працюють переважно у виробничому секторі, торгівлі, секторі охорони здоров'я та соціальних послуг, будівництва, готельному бізнесі, а також у сфері, що передбачає тимчасову зайнятість — як-от садівництво. При цьому йдеться як про звичайну роботу, яка передбачає сплату соціальних внесків, так і про так звану “мініджоб” — кількагодинну роботу з зарплатою до 538 євро на місяць (Білик, 2024). Ще близько 211 тисяч українців у Німеччині станом на листопад 2024 року були безробітними, тоді як 98 тисяч відвідували інтеграційні курси. Ще 29 тисяч українців відвідували мовні

курси, пов'язані з працевлаштуванням, а 21 тисяча — були учасниками програм зайнятості, йдеться у звіті (Шварц, 2025).

Однак німецька мова, яку необхідно вивчити всім біженцям для отримання офіційної роботи в Німеччині, не найбільша проблема. Найголовніше, що негативно впливає не тільки на становище самих українців, а й на ФРН, — німецька бюрократія.

Майже три чверті українців в Німеччині вважаються висококваліфікованими, тобто мають вищу освіту. В Україні порівняно велика кількість жінок працювала в академічних, технічних чи медичних професіях, тобто в сферах, де у ФРН відчувається велика нестача кадрів. Це має полегшити таким українцям пошук роботи, однак ці професії є у списку регламентованих, тобто таких, що вимагають перегляду диплому та визнання його рівноцінним до німецького (сфери медицини, виховання та догляду, юриспруденції, робота в державних школах та установах) (Овчаренко, 2024).

Так, за словами представника правління агентства Даніеля Терценбаха (Daniel Terzenbach), який раніше був уповноваженим з питань інтеграції біженців на ринок праці, визнання закордонних документів про освіту відбувається в Німеччині надто повільно. "Ми самі ставимо собі палки в колеса в питанні визнання. І ми маємо більше цінувати кваліфікацію, яку люди здобули за кордоном, а не робити іноді вигляд, наче лише наші документи про освіту чогось варті", — каже він у розмові з RND (Білик, 2024).

Терценбах також звернув увагу на надто велику завантаженість міграційних служб у Німеччині, через що багато біженців не можуть записатися до них на прийом. Це стосується, зокрема, й тих, хто вже здобуває освіту в Німеччині й змушений час від часу поновлювати свій дозвіл на проживання (Білик, 2024).

На прикладі сфери медицини цей феномен виражається найяскравіше. Від лікарів з-за кордону, зокрема українських біженців, нерідко лунає критика складного шляху до роботи в лікарській професії у Німеччині. У серпні 2024 року німецьке видання *Welt am Sonntag* із посиланням на земельні органи влади повідомляло, що за понад два роки війни в Україні з понад 1670 заявок на отримання апробації українськими лікарями в 14 з 16 земель було задоволено менш як 200. За даними видання, між поданням заявки та видачею ліцензії в Німеччині зазвичай проходить від 15 місяців до трьох років (Білик, 2025).

Як зазначають українці, які працюють в Німеччині з 2015 року, ситуація значно погіршилася, адже раніше було достатньо лише перекласти, а тепер «вони (українці) повинні представити цю величезну кількість документів, які детально описують кожен аспект їхньої освіти. І навіть якщо ваш університет зараз не розташовано в зоні бойових дій і ви можете отримати документи, це може зайняти пів року, а переклад німецькою мовою коштуватиме тисячі євро. Для людей, будинки яких зруйновано, які не мають нічого, окрім, можливо, однієї валізи — це може стати нездоланною перешкодою» (Білик, 2025).

Навіть якщо українець має іноземний диплом про вищу освіту й бажає працювати в Німеччині за нерегламентованою професією, то під час подання заяви він має зробити оцінку документа про освіту (*Zeugnisbewertung*), щоб підтвердити якість своєї освіти та отримати можливість бути залученим як спеціаліст саме з вищою освітою, що також є довготривалим процесом (Овчаренко, 2024).

Ірина Шулікiна з асоціації «Вітче» також наголошує, що існують бюрократичні перепони. Вона розповідає про медичних працівників, яким потрібно було два з половиною роки, щоб їх допустили до роботи. «Це справжній виклик, — каже вона. “З огляду на дефіцит кваліфікованих працівників у цій країні, багато компаній також закликають до спрощення

процедур” (Knight, 2024c). І незважаючи на спроби уряду полегшити ситуацію, на момент 2024 року ситуація не змінилась.

Олаф Шольц також заявив, що у федеральних землях забагато паралельних центрів підтвердження кваліфікації та сертифікатів, що ускладнює процес (Кузьменко, 2024).

Викликом для просування політики підтримки українських біженців можна вважати контroversійну позицію правоцентристських партій. Починаючи з середини 2024 року, опозиційні політичні сили почали активніше просувати своє бачення ситуації. Вже вказані раніше партії ХСС і ХДС (Християнсько-демократичний союз; партії складають коаліційне об'єднання ХДС/ХСС), висловили свою позицію про примусове повернення українців до батьківщини, а також про скорочення виплат. Зазначається, що це частина передвиборчої кампанії (Knight, 2024c).

Штефан Штраке (ХСС), речник із питань соціальної політики парламентської групи ХДС/ХСС, сказав DW: «Кожен, хто тікає від війни та насильства, має право на захист у нашій країні. Однак це не означає, що в Німеччині має бути автоматичне право на громадянський дохід». Натомість за словами Штраке, новоприбулі українські біженці від війни повинні "перш за все отримувати пільги для шукачів притулку", які є нижчими за громадянський дохід (Knight, 2024c).

Раніше з лав ХДС і ХСС також лунали заклики скоротити соціальні виплати для українців у Німеччині. Два роки тому лідер ХДС Мерц поставив під сумнів необхідність захисту українців: «Ми зараз переживаємо соціальний туризм серед цих біженців: до Німеччини, назад в Україну, до Німеччини, назад в Україну», — сказав Мерц мовнику «Bild-TV» у 2022 році, викликавши багато критики за свої дії. Пізніше Мерц заявив, що шкодує, що використав термін «соціальний туризм» (Knight, 2024c).

Канцлер Олаф Шольц не підтримав таку пропозицію та повністю відмовився від неї у червні 2024, однак закликав українців працювати (Кузьменко, 2024). А також спільно з Польщею та Чехією звернувся до ЄС про надання додаткових коштів та чіткішого визначення методів розподілення допомоги країнам, відповідно до їхнього поточного навантаження (Сааков & Сулима, 2024).

У жовтні 2024 Міністр фінансів Німеччини Крістіан Лінднер запропонував переглянути статус українських біженців, щоб зменшити витрати. На думку Лінднера, українцям не потрібно проходити офіційну процедуру отримання притулку в Німеччині:

«Однак вони також не повинні автоматично отримувати *Bürgergeld*, який спрямований на досягнення соціального та економічного мінімуму, включаючи соціальну участь, навіть без працевлаштування», — сказав Лінднер (Ukrainska Pravda, 2024).

Окремими викликами для Німеччини стали ще наступні питання: доступ до житла, адже багато українців залишаються жити у колективних центрах через брак соціальних квартир та пропозицій від орендодавців (Маджумдар, 2024); доступ до дитячих садочків (більшість є платними, а безкоштовні вимагають реєстрації місця проживання та очікування приймання заявки) (Гончарова, 2023; Тсн, 2022); а також недостатня підтримка урядом федеральних земель. Ще в квітні 2022 року федеральний уряд виділив 2 мільярди євро на підтримку федеральних земель та муніципалітетів, розподіливши ці гроші одразу на два роки — 2022 та 2023. Однак така форма державного устрою ускладнила розподіл витрат (Bunderegierung, 2022).

Додатково зазначається про низку системних проблем у сфері освіти, де мовний бар'єр та нестача педагогічних кадрів, зокрема спеціалістів, здатних працювати з дітьми-біженцями, є головними викликами для Німеччини. У звіті Європейської Комісії зафіксовано, що дефіцит персоналу, який працює з

українськими учнями, спостерігається у 62% освітніх систем. Додатковими факторами ризику є недостатній рівень психологічної підтримки та федеративна структура системи освіти, унаслідок чого практики не є уніфікованими, що впливає на рівень доступу до ресурсів та інструментів підтримки (Directorate-General for Education Youth Sport and Culture (European Commission), 2024).

3.2. Виклики пов'язані з міграцією українців до Польщі

Попри безпрецедентну мобілізацію державного та місцевого самоврядування ресурсів у перші місяці та наступні два роки, інтеграція біженців з України у Республіці Польща супроводжується низкою структурних і системних ускладнень.

У контексті перших місяців масового напливу представники польської влади наголошували на відносно впорядкованому функціонуванні системи прийому. Зокрема, губернатор Мазовецького воєводства зазначив, що ситуація перебуває під контролем, а організація допомоги відповідає обсягам виклику, з яким зіткнулась держава. Водночас польський уряд підкреслив свою координаційну роль у забезпеченні надання гуманітарної допомоги (Wanat, 2022b).

Однак така позиція зазнала критики з боку опозиційних партій та представників громадського суспільства. На думку опонентів, основний тягар допомоги українцям узяли на себе волонтерські ініціативи, муніципалітети та пересічні громадяни, тоді як центральна влада обмежилася декларативними заявами. Аналогічна критика прозвучала і з боку місцевих органів влади: на їхню думку, саме муніципалітети стали головними виконавцями інтеграції, надаючи притулок, транспорт і координаційну підтримку сотням біженців, попри обмежені ресурси та відсутність достатньої підтримки з боку центру (Wanat, 2022b).

Така ситуація засвідчує, що на початковому етапі в Польщі не було цілісної стратегії національного рівня, а більшість рішень ухвалювалися на місцях у режимі надзвичайного реагування.

Цей висновок підтверджується дослідженням Кубілець-Лодзінської та Солги (2023), в якому вони зазначають, що політика щодо біженців реалізується переважно владою окремих міст та регіонів. Це призводить до фрагментації підходів і неоднорідності у забезпеченні базових умов проживання, працевлаштування та доступу до послуг.

Додатковим фактором для Польщі є швидка трансформація її статусу, яка з країни еміграції за короткий проміжок часу стала провідною державою призначення для значної кількості осіб, що шукають тимчасового або тривалого притулку. Такий перехід спричинив суттєве навантаження на інститути державного управління, зокрема в системах освіти, охорони здоров'я та адміністративних службах, які не мали необхідних ресурсів адаптації до нових умов (Kubiciel-Lodzińska & Solga, 2023).

Складнощі виникають і у сфері визнання освітніх кваліфікацій та їхнього застосування на польському ринку праці. Попри високий рівень освіти багатьох новоприбулих, структурна невідповідність ринку та нестача висококваліфікаційних робочих місць можуть призводити до знецінення компетенції і обмеженого доступу до професійної реалізації. Як свідчить досвід інших приймаючих країн, у подібних випадках нерідко спостерігається ефект втрати інтелектуального потенціалу. Це, своєю чергою, знижує ефективність використання людського капіталу біженців. Що й підтверджує статистика: більшість українців (62,4%) виконують просту роботу, яка не потребує кваліфікації (Kubiciel-Lodzińska & Solga, 2023, с.328).

Попри системну державну підтримку, польська освітня система стикається з тими самими викликами, які характерні для інших країн ЄС. Зокрема, продовжують фіксувати труднощі, пов'язані з мовною інтеграцією,

поглинальною здатністю закладів освіти, психоемоційними потребами дітей та нестачею кваліфікованого персоналу. Додатковим обтяжливим чинником є масштабна кількість переміщених учнів, що створює надзвичайне навантаження на інфраструктуру, фінансові ресурси та людський капітал системи освіти (Directorate-General for Education Youth Sport and Culture (European Commission), 2024).

Виникають проблеми й в органах місцевого самоврядування в тих містах, які були вимушені прийняти найбільшу кількість біженців в порівнянні зі своїм населенням до повномасштабного вторгнення. Мери міст відкрито заявляють про необхідність змінення політики швидкого реагування на процес довгострокової інтеграції та адаптації українців, а також збільшення фінансової допомоги та розв'язання проблеми нестачі житла (Wanat, 2022a).

В новій статті від УВКБ ООН (2023) була надана оновлена інформація про стан біженців в Польщі за новими опитуваннями. В ній зазначається, що біженці зі спеціальними потребами, літні люди та діти часто не отримують необхідної допомоги (медичної, фінансової, матеріальної, інформаційної) та можуть бути навіть непомічені та проігноровані урядом.

Крім того, у ході гуманітарного реагування на прибуття значної кількості біженців з України до Польщі у 2022 році виникли повідомлення, що засвідчували наявність вибіркового підходу до осіб різного етнічного та національного походження. Зокрема, у низці публікацій у засобах масової інформації, а також у звернення до польського омбудсмена, фіксувалися випадки диференційованого ставлення до громадян країни Африки та Азії під час очікування перетину кордону з Польщею. Деякі з осіб повідомляли про насильницьке переміщення ближче до німецького кордону, попри намір залишитися на території Польщі (Czerpil & Jańczak, 2024). У відповідь на ці сигнали УВКБ ООН наголосило на неприпустимості дискримінаційних практик, підкреслюючи, що всі особи, які тікають від збройного конфлікту та

нестабільності, мають бути прийняті на рівних умовах, незалежно від раси чи громадянства (Reilly & Flynn, 2022, с. 3).

У липні 2022 року Спеціальний доповідач ООН з прав людини також вказав на подвійні стандарти у поводженні з українськими біженцями та громадянами третіх країн, які намагалися перетнути кордон (Управління ООН з прав людини, 2022).

Останнім, однак не менш важливим фактором, який похитнув єдиний та початковий план інтеграції, це парламентські вибори 2023-2024 років. Тема української міграції відчутно загострилась через активізацію риторики, зосередженої на питаннях національної безпеки, соціального навантаження та економічної доцільності підтримки біженців. Особливо виразно цю тенденцію репрезентує позиція партії “Конфедерація”, яка поєднує ліберальний економічний курс із культурним консерватизмом та виразною антиімміграційною риторикою. У програмних документах партії, зокрема у заяві від липня 2022 року, наголошується на несприйнятті соціальної політики щодо українських біженців. Надання їм рівних з польськими громадянами прав на соціальне забезпечення критикується як “дискримінація” поляків, а сама політика описується, як загроза “фінансовій катастрофі” для державного бюджету (Czerpil & Jańczak, 2024).

У цьому контексті особливий акцент робиться на взаємності у польсько-українських відносинах: прийом біженців розглядається як аргумент для подальшого лобювання інтересів польських компаній у повоєнній реконструкції України. Водночас антиукраїнська риторика партії набуває чітко вираженого ксенофобського забарвлення — з посиланням на загрозу “українізації” Польщі, згадуванням історичних конфліктів, радикального українського націоналізму та навіть висловлюваннями щодо потенційної анексії на сході країни. Такі наративи були активно поширені як у соціальних мережах, зокрема у Twitter (нині X), так і під час публічних виступів, що

дозволило партії зайняти чітко відокремлену позицію в суспільно-політичному полі Польщі, протиставляючи себе загальній лінії солідарності з Україною, якої дотримувалися основні політичні сили (Czepil & Jańczak, 2024).

Паралельно з поширенням політичної риторики, орієнтованої на обмеження допомоги, відбувалось і поступове зниження рівня громадської підтримки українських біженців. Якщо у березні 2022 року 94% поляків підтримували прийом осіб, які рятуються від війни, то вже у листопаді 2023 року цей показник знизився до 62%. У січні 2023 року 41% респондентів погоджувалися з твердженням, що більшість українських біженців є радше економічними мігрантами, ніж особами, які потребують міжнародного захисту, а 62% висловлювали думку, що Польща не може дозволити собі таку масштабну підтримку (Warsaw Enterprise Institute, 2023, с. 6-12).

Поглибленню напруженості сприяли також соціально-економічні чинники, зокрема конфлікти в аграрному секторі. Починаючи з початку 2024 року, вплив української сільськогосподарської продукції на польський ринок, як у легальний, так і в нелегальний спосіб, спровокував масові протести польських фермерів, які вилилися у блокування прикордонних пунктів пропуску з Україною. Це, своєю чергою, трансформувалося в політичні дебати щодо меж підтримки України та необхідності взаємності у міждержавних відносинах. Таким чином, тема українських біженців опинилася в центрі політичної боротьби, що, поряд із виборчим циклом, сприяло подальшій політизації гуманітарного питання і посиленню націоналістичних наративів у польському суспільстві (Czepil & Jańczak, 2024).

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження викликів міжнародної міграції з України до країн Європейського Союзу, зокрема до Федеративної Республіки Німеччина та Республіки Польща, в контексті повномасштабного російського вторгнення дозволяє сформуванню ряд важливих висновків щодо особливостей міграційних процесів, інтеграційних політик та системних викликів.

На основі проведеного в пункті 1.1 теоретичного аналізу було детально пояснено поняття імміграційної та інтеграційної політики як аспекту міграційних процесів. Встановлено, що імміграційна політика є частиною ширшого поняття міграційної політики та охоплює взаємопов'язані напрями, зокрема захист державного кордону від нелегального переміщення осіб, сприяння економічно вигідній міграції, дотримання міжнародних зобов'язань у сфері захисту біженців, а також формування умов для інтеграції іммігрантів у приймаюче суспільство.

Особливу увагу в дослідженні приділено інтеграційній політиці, як ключовому аспекту імміграційної політики держави. Інтеграція концептуалізується як взаємозв'язок між елементами соціального утворення і самим цілим, до якого вони входять, а також як двосторонній процес, що передбачає участь як приймаючого суспільства, так і самих іммігрантів.

Необхідною складовою висновків також є відображення результатів аналізу важливості використання правильної термінології при дослідженні міграційних процесів. У пункті 1.1 розглянуто концептуальну відмінність між термінами «мігрант» та «біженець», що має фундаментальне значення для правової класифікації та практичного захисту осіб, які перетинають міжнародні кордони. «Біженці» це завжди люди, які покинули країну вимушено, через небезпеку воєнних дій чи переслідування, а «мігранти» —

загальний термін, який використовують для позначення людини, що переміщується в межах країни, або поза нею.

Дослідження підтвердило, що ця термінологічна розбіжність має критичне значення не лише в академічному дискурсі, але й у практичній площині, оскільки безпосередньо впливає на обсяг прав та рівень захисту, які надаються переміщеним особам. Огляд ситуації з українцями, переміщеними внаслідок повномасштабного російського вторгнення, однозначно підтвердив, що їхній статус відповідає визначенню «біженців» згідно з міжнародним правом. Українці покинули свою країну через зовнішню агресію, окупацію та події, що серйозно порушили громадський порядок — обставини, які безпосередньо підпадають під визначення біженців, розширене регіональними документами.

Застосування теорії лібералізму як аналітичної рамки дослідження підтвердило, що інтеграційна політика ФРН та Польщі здебільшого відповідає ліберальним принципам захисту гідності та прав людини, проте має помітні відмінності в практичній реалізації. Обидві держави продемонстрували високий рівень гуманітарної відповідальності та солідарності, забезпечуючи захист, основні права та свободи для біженців. Втім, в обох випадках протягом 2022-2024 років простежується еволюція підходів: поступовий перехід від концепції швидкої гуманітарної допомоги до більш структурованої політики довгострокової інтеграції, що супроводжується скороченням безумовної фінансової підтримки на користь активізації працевлаштування.

Загальний огляд імміграційних політик ФРН та Польщі виявив суттєві розбіжності в методах управління міграційними потоками та підходах до інтеграції. Німецький підхід характеризується більшою централізацією, системністю і масштабнішою державною підтримкою, але водночас супроводжується значною бюрократизацією процесів інтеграції. Польська модель відзначається більшою гнучкістю та значним залученням громадянського суспільства, що сприяло швидкому реагуванню на першому

етапі кризи, проте характеризується меншим рівнем стабільності соціальних гарантій у довгостроковій перспективі.

Огляд інституційних механізмів обох країн демонструє, що реакція на міграційну кризу потребувала суттєвої трансформації адміністративних структур. У Німеччині координація відбувалася переважно на федеральному рівні з чітким розподілом відповідальності між міністерствами та відомствами, однак міжвідомча взаємодія нерідко гальмувала швидкість прийняття рішень. Польща, попри початкову неготовність до масштабної кризи, змогла мобілізувати інституційні ресурси на різних рівнях, надаючи більшу автономність місцевим громадам у розробці інтеграційних програм.

Ключові інтеграційні ініціативи обох держав мають спільні напрями: надання тимчасового захисту згідно з Директивою ЄС, спрощений доступ до ринку праці, системи охорони здоров'я та освіти, соціальні виплати. Водночас кожна з країн розробила власні особливі механізми. У Німеччині особливу увагу приділено мовній інтеграції. У Польщі акцент зроблено на швидкому включенні в соціально-економічне життя через спрощені процедури працевлаштування та інтеграцію в соціальну систему.

Економічний внесок українських біженців у країни перебування став важливим фактором, який часто недооцінюється в публічному дискурсі. В Польщі українські підприємці та працівники лише за 2022-2023 роки сплатили понад 2,3 млрд євро у вигляді податків і соціальних внесків, що частково компенсувало державні витрати на підтримку біженців. Крім того, українці заповнили критичні вакансії в галузях з дефіцитом робочої сили. У Німеччині, незважаючи на нижчий рівень працевлаштування, економічний ефект проявляється у стимулюванні споживчого попиту та розвитку нових сервісів, орієнтованих на специфічні потреби українських біженців.

Культурна та мовна близькість також мають значення. Подібність польської та української мов, спільні історичні та культурні зв'язки, наявність

значної української діаспори суттєво полегшили інтеграцію в польське суспільство. Це відобразилося і на рівні працевлаштування, і на доступі до освіти, і на швидкості соціальної адаптації, коли у Німеччині мовний бар'єр став однією з ключових перешкод для інтеграції, що спонукало уряд зосередитися на мовних програмах як пріоритетному напрямі інтеграційної політики.

Основними викликами інтеграції українських біженців у ФРН визначено низький рівень працевлаштування, складну бюрократичну систему визнання дипломів та кваліфікацій, дефіцит доступного житла, мовний бар'єр та політизацію питання фінансової підтримки. Особливо гострою проблемою стало працевлаштування висококваліфікованих спеціалістів. У Польщі провідними викликами виступають невідповідність кваліфікацій потребам ринку праці, обмежений доступ до соціального житла, нерівномірне навантаження на місцеві громади та поступове скорочення соціальних програм.

Особливої уваги заслуговує освітня інтеграція українських дітей. В обох країнах система освіти зіткнулася з необхідністю швидкої адаптації до значного приливу учнів з іншим мовним та культурним бекграундом. ФРН та Польща запровадили інноваційні підходи: білінгвальні класи, додаткову мовну підтримку, залучення українських педагогів, як асистентів вчителя, психологічний супровід учнів, які пережили травматичний досвід війни.

Питання психосоціальної підтримки біженців виявилось одним із найскладніших аспектів інтеграційної політики. У Німеччині були розроблені спеціалізовані програми психосоціальної підтримки, зокрема через мережу психотерапевтичних центрів та інтеграцію елементів психологічної допомоги в освітні та соціальні програми. У Польщі цей аспект отримав менше інституційної уваги, проте активно розвивався через ініціативи неурядових організацій та волонтерських мереж.

Трансформація інтеграційних політик протягом 2022-2024 років демонструє чіткий тренд в обох країнах: від надзвичайного реагування до стратегічного підходу з акцентом на самозабезпечення та економічну інтеграцію біженців. Показово, що в обох державах поступово відбувається перегляд правового статусу українців.

Вплив політичних змін у приймаючих країнах на міграційну політику став особливо помітним у Польщі, де зміна уряду в грудня 2023 року призвела до перегляду деяких аспектів підтримки українських біженців. Новий уряд Дональда Туска, попри загальну підтримку України, запровадив більш прагматичний підхід до інтеграційної політики, акцентуючи увагу на економічній інтеграції та самозабезпеченні. У Німеччині питання підтримки біженців стало предметом внутрішньополітичних дискусій у контексті зростання популярності правих та правоцентристських сил, які виступають за скорочення соціальних виплат.

Аналіз ситуації засвідчує, що попри подібні виклики, Німеччина та Польща обрали відмінні стратегії інтеграції. Німецький підхід «спочатку мова, потім — робота» забезпечує ґрунтовнішу, але повільнішу інтеграцію з акцентом на довгостроковій перспективі. Польська модель «швидкого включення» сприяє негайній адаптації та самозабезпеченню, проте часто призводить до професійної деградації висококваліфікованих фахівців, які змушені працювати на позиціях, що не відповідають їхній освіті та досвіду.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням трансформації міграційної політики ЄС у контексті потенційного воз'єднання українських родин після скасування обмежень та виїзд чоловіків, аналізом довгострокових наслідків міграційної кризи для демографічного, економічного та соціально-політичного розвитку України, а також дослідженням особливостей інтеграції різних груп біженців залежно від їхніх соціально-демографічних характеристик, регіону походження та мотиваційних установок щодо повернення.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Barry, B. (1996). Political theory, old and new. *A New Handbook of Political Science*, 531-548.
2. Berlin Senate Chancellery. (б. д.). Information for refugees from Ukraine — frequently asked questions. <https://www.berlin.de/ukraine/en/faq/>
3. Bermeo, S. B., & Leblang, D. (2015). Migration and foreign aid. *International Organization*, 69(3), 627-657.
4. Bevelander, P. (2011). The employment integration of resettled refugees, asylum claimants, and family reunion migrants in Swede. *Refugee survey Quarterly*, 30 (1), 22-43.
5. Brell, C., Dustmann, C., & Preston, I. (2020). The labor market integration of refugee migrants in high-income countries. *Journal of Economic Perspectives*, 34(1), 94-121.
6. Brucker, H. (2022). The War in Ukraine^ Implications for Migration Management and Refugee Integration. *CESifo Forum*, 23 (4), 41-48
7. Brell, C., Dustmann, C., & Preston, I. (2020). The labor market integration of refugee migrants in high-income countries. *Journal of Economic Perspectives*, 34(1), 94-121. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/263864/1/CESifo-Forum-2022-04-p41-48.pdf>
8. Bryman, A. (2016). *Social Research Methods* (5th ed.). Oxford University Press.
9. Carling, J. (2020, 5 липня). What is the meaning of ‘migrants’? <https://meaningofmigrants.org/>
10. Chargaziia, L., & Panchenko, T. (2025). Adaptation models of Ukrainian refugees in Germany. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 38(1), 193 — 219. <https://doi.org/10.1080/13511610.2025.2467220>
11. Connolly, K. (2024, 19 червня). German conservatives urge clampdown on Ukrainian refugees’ benefits. *The Guardian*.

- <https://www.theguardian.com/world/article/2024/jun/19/german-cdu-conservatives-ukrainian-refugees-benefits>
12. Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: choosing among five approaches: Choosing Among Five Traditions*. SAGE Publications, <https://revistapsicologia.org/public/formato/cuali2.pdf>
 13. Czepil, B., & Jańczak, J. (2024). A humanitarian superpower? The situation of the Ukrainian refugees and its evolution in Poland after the Russian invasion of February 24, 2022. *Eastern Journal of European Studies*, 15.
 14. Directorate-General for Education Youth Sport and Culture (European Commission). (2024). *The inclusion of displaced children from Ukraine in EU education systems — Publications Office of the EU*. Publications Office of the EU. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/224f94b0-32a8-11ef-a61b-01aa75ed71a1>
 15. Edwards, A., & Ferstman, C. (2010). *Humanising non-citizens: The convergence of human rights and human security. HUMAN SECURITY AND NON-CITIZENS: LAW, POLICY, AND INTERNATIONAL AFFAIRS*, A. Edwards and C. Ferstman, eds.
 16. European Pravda. (2023, 20 вересня). *Poland Might Reduce Assistance to Ukrainian Refugees in 2024*. <https://www.eurointegration.com.ua/eng/news/2023/09/20/7169772/>
 17. Eurostat. (2022, листопад). *Ukrainian citizens in the EU — Statistics Explained — Eurostat. Language selection | European Commission*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ukrainian_citizens_in_the_EU
 18. Fairclough, Norman. & Wodak, Ruth. 1997. *Critical Discourse Analysis: an Overview*. In: Teun, A. van Dijk (ed). *Discourse and Interaction*. London: Sage 67–97.
 19. Forsythe, D. (2001, March). *UNHCR's mandate: The politics of being non-political (Working Paper No. 33)* <https://www.unhcr.org/media/unhcrs-mandate-politics-being-non-political-david-forsythe>

20. Givens, T. E., Freeman, G. P., & Leal, D. L. (2009). *Immigration policy and security*. New York, NY: Routledge.
21. Gerring, J. (2006). THINKING ABOUT CASE STUDIES. In *Case Study Research: Principles and Practices* (pp. 15 — 16). chapter, Cambridge: Cambridge University Press.
22. Gray, H., & Franck, A. K. (2019). Refugees as/at risk: The gendered and racialized underpinnings of securitization in British media narratives. *Security Dialogue*, 50(3), 275-291.
23. Hammerstad, A. (2014). *The rise and decline of a global security actor: UNHCR, refugee protection, and security*. Oxford University Press, USA.
24. Housing, Language and Employment: Are refugees from Ukraine finding stability in Germany after more than two years of the full-scale invasion? Longitudinal Survey of Ukrainian Refugees, Round 25 — May 2024 — Germany. (2024, 25 липня). ReliefWeb. <https://reliefweb.int/report/germany/housing-language-and-employment-are-refugees-ukraine-finding-stability-germany-after-more-two-years-full-scale-invasion-longitudinal-survey-ukrainian-refugees-round-25-may-2024>
25. IMPACT Initiatives. (2023). *Economic Integration of Ukrainians in Poland by the End of 2023: Ideas and Challenges*. Ukraine Follow-up Study — Round 19. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. <https://redcross.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/Ukraine-Longitudinal-Survey-Round-19.pdf>
26. IMPACT Initiatives. (2024). *Housing, Language and Work: Are Refugees from Ukraine Finding Stability in Germany After More Than Two Years of Full-Scale Invasion? Longitudinal Survey of Ukrainian Refugees, Round 25 — May 2024*. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies.
27. Missbach, A., & Pruitt, L. (2024, 14 травня). How German media attention idealises female Ukrainian refugees. *The Conversation*. <https://theconversation.com/how-german-media-attention-idealises-female-ukrainian-refugees-228232>

28. Huysmans, J. (2006). *The politics of insecurity: Fear, migration and asylum in the EU*. Routledge.
29. Implementing decision — 2022/382 — ST/6846/2022/INIT — EN — EUR-Lex. (2022, 4 березня). The official portal for European data | data.europa.eu. http://data.europa.eu/eli/dec_impl/2022/382/oj
30. International Organization for Migration. (2018, 23 січня). Key migration terms. <https://www.iom.int/>. <https://www.iom.int/key-migration-terms>
31. Kaldor, M. (2007). *Human Security: Reflections on Globalization and Intervention* (Cambridge: Polity).
32. Karolewski, I. P., & Benedikter, R. (2018). Europe's refugee and migrant crisis. *Politique européenne*, 60(2), 98-132.
33. King, G., & Murray, C. J. (2001). Rethinking human security. *Political science quarterly*, 585-610.
34. Knight, B. (2024a, 19 червня). Germany's center right gets tough on Ukrainian refugees — DW — 06/24/2024. [dw.com. https://www.dw.com/en/germanys-center-right-gets-tough-on-ukrainian-refugees/a-69413179](https://www.dw.com/en/germanys-center-right-gets-tough-on-ukrainian-refugees/a-69413179)
35. Knight, B. (2024b, 23 листопада). Germany's conservatives want to cut benefits for Ukrainians — DW — 11/23/2024. [dw.com. https://www.dw.com/en/germany-cdu-conservatives-cut-unemployment-social-benefits-ukraine-war-refugees-v2/a-70844203](https://www.dw.com/en/germany-cdu-conservatives-cut-unemployment-social-benefits-ukraine-war-refugees-v2/a-70844203)
36. Knight, B. (2024c, 22 листопада). CDU/CSU stellen Bürgergeld für Ukrainer in Frage — DW — 22.11.2024. [dw.com. https://www.dw.com/de/cdu-csu-stellen-bürgergeld-für-ukrainer-in-frage/a-70859878](https://www.dw.com/de/cdu-csu-stellen-bürgergeld-für-ukrainer-in-frage/a-70859878)
37. Kosyakova, Yuliya, Kseniia Gatskova, Theresa Koch, Davit Adunts, Joseph Braunfels, Laura Goßner, Regina Konle-Seidl, Silvia Schwanhäuser & Marie Vandenhirtz (2024): *Arbeitsmarktintegration ukrainischer Geflüchteter: Eine internationale Perspektive*. (IAB-Forschungsbericht 16/2024 (de)), Nürnberg, 80 S. DOI:10.48720/IAB.FB.2416

38. Kubiciel-Lodzińska, S., & Solga, B. (2023). The challenges of integrating Ukrainian economic migrants and refugees in Poland. *Intereconomics*, 58(6), 326 — 332. <https://doi.org/10.2478/ie-2023-0067>
39. Moravcsik, A. (1992). Liberalism and international relations theory pp. 1-38 (No. 92-96). Cambridge, MA: Center for International Affairs, Harvard University.
40. Mountz, A. (2010). *Seeking asylum: Human smuggling and bureaucracy at the border*. U of Minnesota Press.
41. Oltman, A. R. (2024). Foreign Policy and Immigration. In Oxford University Press eBooks (pp. 670 — 686). <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198843061.013.37>
42. Peters, M. E. (2014). Trade, foreign direct investment, and immigration policy making in the United States. *International Organization*, 68(4), 811-844.
43. Poland in the EU [@PLPermRepEU]. (2023, 11 квітня) [Твіт] Twitter. URL: <https://twitter.com/PLPermRepEU/status/1645675675959848961> (date of access: 10.02.2025).
44. Refugees and Migrants. (2022, 18 серпня). Definitions. <https://refugeesmigrants.un.org/>.
45. Reilly, R., & Flynn, M. (2022, March 2). The Ukraine crisis, Double Standards: Has Europe's Response to Refugees Changed? Global Detention Project. <https://www.globaldetentionproject.org/the-ukraine-crisis-double-standards-has-europes-response-to-refugees-changed>
46. Richey, M. (2013). The North African revolutions: A chance to rethink European externalization of the handling of non-EU migrant inflows. *Foreign Policy Analysis*, 9(4), 409-431.
47. Rudiger, A., & Spencer, S. (2003, January). Social integration of migrants and ethnic minorities: Policies to combat discrimination. In Conference on the Economic and Social Aspects of Immigration organized by the European Commission and OECD.

48. Sengupta, S. (2015, 27 серпня). Migrant or Refugee? There Is a Difference, With Legal Implications. https://www.nytimes.com/2015/08/28/world/migrants-refugees-europe-syria.html?_r=0
49. Stake, R. E. (1995). The art of case study research. Sage Publications, Inc.
50. Statista WResearch Department. (2025, 13 січня). Total number of officially counted refugees from Ukraine in Germany 2024. <https://www.statista.com/statistics/1333488/refugees-ukraine-germany/>
51. Situation Ukraine Refugee. Operational Data Portal. (date of access: 17.04.2025) <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
52. The inclusion of displaced children from Ukraine in EU education systems — Publications Office of the EU. (6. д.). Publications Office of the EU. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/224f94b0-32a8-11ef-a61b-01aa75ed71a1>
53. Ukrainian refugees in Poland 2023 | Statista. (2023, 13 листопада). Statista. <https://www.statista.com/statistics/1293564/ukrainian-refugees-in-poland/>
54. Ukrainska Pravda. (2024, 23 жовтня). German government proposes changing legal status of Ukrainian refugees. <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2024/10/23/7481014/>
55. UN Human Rights Office. (2022, 28 July). UN expert praises generosity towards Ukrainian refugees by Poland and urges Belarus and Poland to end pushbacks [Press Release]. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/07/un-expert-praises-generositytowards-ukrainian-refugees-poland-and-urges>
56. UNESCO. (2023). Poland's education responses to the influx of Ukrainian refugees. UNESCO : Building Peace through Education, Science and Culture, communication and information. <https://www.unesco.org/en/ukraine-war/education/poland-support>
57. Van Dijk, T. A. (1987). Communicating racism: Ethnic prejudice in thought and talk. Sage Publications, Inc.
58. Vyshlinsky, H., Mykhailyshyna, D., Samoiliuk, M., Tomilina, M., Myronenko, O., & Levchenko, Y. (2024, 3 березня). Ukrainian refugees after three years

- abroad. fourth wave of research. Human capital. https://ces.org.ua/en/refugees-fourth-wave/?gad_source=1&gclid=CjwKCAjw--K_BhB5EiwAuwYoysfitFpMqpRhfw4lWSAvB7wMCVwaes_xDKi1d1xmzqC0WtduviaHbxoC7WUQAvD_BwE
59. Wanat, Z. (2022a, 2 червня). Polish cities feel the strain of helping Ukrainian refugees. POLITICO. <https://www.politico.eu/article/poland-cities-strain-help-ukraine-refugees/>
60. Wanat, Z. (2022b, 11 березня). Poland's generous welcome of Ukrainian refugees shows signs of strain. POLITICO. <https://www.politico.eu/article/poland-dunkirk-moment-refugee-ukraine-war/>
61. Warsaw Enterprise Institute. (2023, January 30). [REPORT] Crisis or Propaganda? Attitudes of Poles towards the war in Ukraine Second Edition. <https://wei.org.pl/en/2023/news/admin/report-crisis-or-propaganda-attitudes-of-poles-towards-the-war-in-ukraine-second-edition/>
62. Wæver, O. (1993). Securitization and desecuritization (Vol. 5). Copenhagen: Centre for Peace and Conflict Research.
63. Wissenburg, M. L. J. (2006). Liberalism. Part of book or chapter of book (Dobson, A.N.H.; Eckersley, R. (ed.), Political Theory and the Ecological Challenge, pp. 20-34)
64. Yin, R. K. (2009). Case study research: Design and Methods. SAGE.
65. Zain, N. R. M. (2014). Agenda setting theory. International Islamic University Malaysia, 1-11.
66. Bundesministerium für Arbeit und Soziales. (2025, 18 березня). Fragen und Antworten für Geflüchtete aus der Ukraine. Bundesministerium für Arbeit und Soziales. <https://www.bmas.de/DE/Europa-und-die-Welt/Europa/Ukraine/FAQ-DE/faq-art-de.html>
67. Der Jobturbo wirkt | Bundesregierung. (2024, 30 вересня). Die Bundesregierung informiert | Startseite. <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/bk-rede-zum-jobturbo-2312244>

68. Die Bundesregierung. (2022, 8 квітня). Bund und Länder verständigen sich auf Kostenverteilung | Bundesregierung. Presse- und Informationsamt der Bundesregierung. <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/bund-laender-ukraine-gefluechtete-2024228>
69. Die Bundesregierung. (2024, 16 січня). FAQ zu Bürgergeld und Sozialhilfe I Bundesregierung. Die Bundesregierung informiert | Startseite. <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/sozialhilfe-und-buergergeld-2253064#tar-9>
70. Gesetz, betreffend den Vertrag vom 24. Oktober 1954 über den Aufenthalt ausländischer Streitkräfte in der Bundesrepublik Deutschland (1955) (Deutschland). https://www.gesetze-im-internet.de/aufenthg_2004/___24.html
71. RND. (2023, 18 жовтня). Arbeitsminister Heil will Geflüchtete schneller in Arbeit bringen. RND.de. <https://www.rnd.de/politik/hubertus-heil-will-gefluechtete-schneller-in-arbeit-bringen-W7RZADAQEBP5ZJ3WUYB6C3P3JU.html>
72. Portal Niedersachsen, (б. д.). Інформація для громадян України щодо в'їзду та перебування в Німеччині | Portal Niedersachsen. Portal Niedersachsen. https://www.niedersachsen.de/ukraine/krieg_in_der_ukraine_ukrainisch/vijna-v-ukraini-zapitanna-ta-vidpovidi-209948.html
73. Haderlein, F. (б. д.). Перехід на соціальну допомогу Hartz IV з червня. Ukrainischer Hilfsstab. <https://hilfe-ua.de/ua/perekhid-na-sotsialnu-dopomohu-hartz-iv-z-cherwnia/>
74. Білик, Д. (2024, 4 грудня). Працевлаштування українців у ФРН: Ситуація покращується — DW — 04.12.2024. dw.com. <https://www.dw.com/uk/pracevlastuvanna-ukrainciv-u-nimeccini-situacia-pokrasuetsa-problemi-lisautsa/a-70955222>
75. Білик, Д. (2025, 15 січня). У саксонії спростили працевлаштування лікарів-іноземців — DW — 15.01.2025. dw.com. <https://www.dw.com/uk/u-saksonii-sprostili-pravila-pracevlastuvanna-likariv-z-ukraini/a-71300716>

76. Бурова, К. А. (2016). Міграційна політика Європейського Союзу: проблеми сьогодення. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11251/1/Burova__268-273.pdf.
77. Волосацька, Н. (2024, 1 жовтня). Нові вимоги до отримання соціальних виплат у Польщі. Що варто знати українським біженцям? Радіо Свобода. <https://www.radiosvoboda.org/a/ty-iaak-voyenni-bizhentsi-dopomoha-vyplaty-zminy/33140936.html>
78. Гончарова, К. (2023, 13 серпня). Черги на кілька років. Скільки коштує навчання в дитсадках і школах Німеччини. РБК-Україна. <https://www.rbc.ua/rus/travel/cherghi-kilka-rokiv-skilki-koshtue-navchannya-1691863529.html>
79. Кашавцева, К. (2022, 15 березня). Як Німеччина приймає біженців з України 2022: Правила та умови. УНІАН. <https://www.unian.ua/world/status-bizhencya-v-nimechchini-dlya-ukrajinciv-2022-osnovni-polozhennya-novini-svitu-11745154.html>
80. Конвенція: Ключові повідомлення. (2021). <https://www.unhcr.org/>
81. Конвенція про статус біженців, Конвенція Організація Об'єднаних Націй (1951). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text
82. Кузьменко, Ю. (2024, 7 вересня). Шольц закликає, щоб сотні тисяч біженців з України почали працювати. Суспільне новини. <https://suspilne.media/831439-solc-zaklikae-sob-sotni-tisac-bizenciv-z-ukraini-pocali-pracuvati/>
83. Міністр Маріуш Камінський: Ми будемо солідарні та підтримаємо усіх наших українських братів — Сайт для громадян України — Portal Gov.pl. (2022, 24 лютого). Сайт для громадян України. <https://www.gov.pl/web/ua/Ministr-Mariush-Kaminskyu-Mu-budemo-solidarni-ta-pidtrymayemo-usikh-nashykh-ukrayinskykh-brativ>
84. Маджумдар, О. (2024, 24 квітня). Чому багато українців досі залишаються у колективному житті в Німеччині. РБК-Україна.

<https://www.rbc.ua/rus/travel/chomu-bagato-ukrayintsiv-dosi-zalishayutsya-1713962224.html>

85. Овчаренко, Г. (2024, 13 вересня). Українці в Німеччині. Хто може влаштуватись на роботу та який порядок діє. NV. New Voice. <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/robota-v-nimechchini-yak-i-de-ukrajinski-bizhenci-mozhut-pracevlashtuvatis-u-frn-50450675.html>
86. Посольство України в Республіці Польща. (2021, 19 листопада). Українці у Польщі. Посольство України в Республіці Польща. <https://poland.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/232-ukrajinci-u-polyshhi>
87. Ровенчак, О. (2010). Інтеграційна складова міграційної політики. Психологія і суспільство, (3 (41)), 150-175.
88. Сааков, В., & Сулима, Р. (2024, 27 червня). Шольц хоче від ЄС більше коштів на біженців з України — DW — 27.06.2024. dw.com. <https://www.dw.com/uk/solc-zaklikav-es-dati-nimeccini-bilse-kostiv-na-bizenciv-z-ukraini/a-69498340>
89. Система реєстрації біженців з України почне працювати 16 березня — Сайт для громадян України — Portal Gov.pl. (2022, 12 березня). Сайт для громадян України. <https://www.gov.pl/web/ua/systema-reyestratsiyi-bizhentsiv-z-Ukrayiny-pochne-pratsyuvaty-16-bereznya>
90. Тсн. (2022). Правила оформлення дитини в німецький дитячий садок: Все, що потрібно знати переселенцю. ТСН.ua. <https://tsn.ua/ato/yak-oformiti-ditinu-v-dityachiy-sadochok-v-nimechchini-vazhlivi-pravila-2032876.html>
91. УВКБ ООН. (2023, 16 листопада). УВКБ ООН попереджає про погіршення умов та проблеми, з якими стикаються вразливі українські біженці в Європі. УВКБ ООН. <https://www.unhcr.org/ua/65159-unhcr-warns-worsening-conditions-and-challenges-facing-vulnerable-ukrainian-refugees-in-europe.html>
92. У Міністерстві праці та соціальної політики створено два штаби з евакуації та розміщення дітей з України в Польщі — Сайт для громадян України — Portal Gov.pl. (2022, 4 березня). Сайт для громадян України. <https://www.gov.pl/web/ua/U-Ministerstvi-pratsi-ta-sotsialnoyi-polityku->

stvoreno-dva-shtaby-z-evakuatsiyi-ta-rozmishchennya-ditey-z-Ukrayiny-v-Polshchi

93. Ukrinform. (2024, 20 грудня). На підтримку українських біженців Німеччина витрачає до €8 мільярдів — Шольц. Укрінформ — актуальні новини України та світу. <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3940279-na-pidtrimku-ukrainskih-bizenciv-nimeccina-vitracaе-do-8-milardiv-solc.html>
94. Уряд ухвалив спеціальний закон про допомогу біженцям з України — Сайт для громадян України — Portal Gov.pl. (2022, 7 березня). Сайт для громадян України. <https://www.gov.pl/web/ua/Uryad-ukhvalyv-spetsialnyy-zakon-pro-dopomohu-bizhentsyam-z-Ukrayiny>
95. Федеральне відомство у справах міграції та біженців. (б. д.). Інформаційний довідник Germany4Ukraine: Швидка допомога на всі ваші запитання. Федеральне відомство у справах міграції та біженців. <https://www.germany4ukraine.de/hilfeportal-ua>
96. Федеральне відомство у справах міграції та біженців. (2024, 2 лютого). Стартувала ініціатива Job-Turbo. Федеральне відомство у справах міграції та біженців. <https://www.germany4ukraine.de/hilfeportal-ua/стартувала-ініціатива-job-turbo-2256586>
97. Фонд "Український дім". (б. д.). Що зміниться для українців у Польщі з 1 липня? <https://ukrainskidom.pl/uk/news/що-зміниться-для-українців-у-польщі-з-1/>
98. Шварц, Д. (2025, 19 лютого). В Німеччині працевлаштовані майже 300 тисяч українців — DW — 19.02.2025. dw.com. <https://www.dw.com/uk/v-nimeccini-pracevlastovani-majze-300-tisac-ukrainciv/a-71673400>

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційної роботи

Тема: Виклики міжнародної міграції з України до ЄС після повномасштабного російського вторгнення: кейси ФРН та Польщі

Студентка: Гунда Дана Миколаївна

Рік навчання, факультет: четвертий рік навчання, ФСНСТ

Науковий керівник: доцент, кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Тараненко Г.Г.

Рецензент _____

Захищена “ ____ ” _____ 20_ р.

Короткий зміст роботи:

У межах цього дослідження проаналізовано виклики міжнародної міграції з України до країн Європейського Союзу в період після початку повномасштабного вторгнення РФ, зосереджуючи увагу на національних кейсах ФРН та Польщі. У теоретико-методологічному аспекті дослідження здійснено концептуалізацію понять імміграційної та інтеграційної політики як невід’ємних складових процесу міжнародної міграції, а також обґрунтовано доцільність використання терміна «біженці» стосовно громадян України, які залишили країну внаслідок збройного конфлікту. Аналітична рамка дослідження спирається на засади лібералізму як політичної теорії, що дозволяє осмислити державну політику приймаючих країн крізь призму захисту прав та гідності людини.

Встановлено, що імміграційна політика ФРН та Польщі у 2022-2024 роках зазнала помітної трансформації: від надзвичайного гуманітарного реагування на кризову ситуацію, до більше інституціоналізованої моделі довгострокової інтеграції з акцентом на самозабезпечення та залучення біженців до економічного життя. Німецька модель вирізняється високим рівнем централізації, системністю державного регулювання та значним

обсягом фінансової підтримки, що, однак, супроводжується високим рівнем адміністративного навантаження та складними процедурами. Натомість польська модель демонструє гнучкість на початковому етапі, активне залучення інституцій громадянського суспільства, проте характеризується меншою стабільністю сфері соціальних гарантій, особливо в довгостровій перспективі.

У межах дослідження ідентифіковано низку структурних викликів, спільних для обох країн. Серед них: інтеграція високкваліфікованих фахівців на ринок праці, визнання професійних кваліфікацій, забезпечення доступного житла, адаптація освітньої інфраструктури до потреб дітей-біженців, подолання мовного бар'єра, а також організація ефективної психосоціальної підтримки для осіб, які зазнали травматичного досвіду війни. Окрему увагу приділено зростанню політичної чутливості до тематики міграції в публічному просторі та посиленню політизації біженського питання, що позначається на легітимності інтеграційних заходів.

Ключові слова: Українські біженці, міжнародна міграція, імміграційна політика ФРН, імміграційна політика Польщі, лібералізм, ринок праці, інтеграція біженців

Short summary:

This study analyzes the challenges of international migration from Ukraine to the European Union countries in the period after the start of the full-scale invasion of the Russian Federation, focusing on the national cases of Germany and Poland. The study conceptualizes the concepts of immigration and integrational policy as integral components of the international migration process, substantiates usage of the term "refugees" in relation to citizens of Ukraine who left the country due to the armed conflict, and the appropriateness of using the term "refugees" in relation to citizens of Ukraine who left the country as a result of the armed conflict is substantiated. The study is based on the principles of liberalism political theory,

which allows to understand the state policy of the host countries through the prism of protecting human rights and dignity.

The analysis found noticeable transformation of the immigration policy of Germany and Poland in 2022-2024: from an emergency humanitarian response to a more institutionalized, long-term model of integrating refugees in economy and promoting self-sufficiency. The German model is characterized as highly centralized, state regulated, bureaucratically and administratively complex, but robustly funded. The Polish model is characterized as initially flexible, having active civil society involvement, but less stable in the long-term.

The study identifies common challenges in both countries: integrating highly qualified specialists into the labor market, recognizing professional qualifications, provisioning affordable housing, adapting educational infrastructure to the needs of the refugee children, overcoming the language barrier, organizing effective psychological support for people in need. Study particularly touches to the growing political sensitivity to the topic of migration in the public space and the strengthening politicization of the refugee issue, which affect the legitimacy of the integration measures.

Keywords: Ukrainian refugees, international migration, immigration policy of Germany, immigration policy of Poland, liberalism, labor market, integration of refugees